

Henna Kuorikoski

Leikkejä ja riimejä

Lastenlyriikka varhaiskasvatusikäisten kasvun ja kehityksen tukemisessa

Opinnäytetyö

CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lokakuu 2019

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Lokakuu 2019	Tekijä/tekijät Henna Kuorikoski
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn nimi LEIKKEJÄ JA RIIMEJÄ. Lastenlyriikka varhaiskasvatusikäisten kasvun ja kehityksen tukemisessa.		
Työn ohjaaja Kirsi Herranen-Somero		Sivumäärä 62
Työelämäohjaaja		
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli lastenlyriikan monipuolisten käyttömahdollisuuksien esiin tuominen varhaiskasvatusikäisten lasten kasvun ja kehityksen tukemisessa. Kyseessä on kirjallisuuskatsaus, joka jakaantui kahden teeman alle. Ensin käsiteltiin lastenlyriikan käyttöä lapsen kehityksen tukemisessa fyysisestä näkökulmasta. Siinä käsiteltiin lastenlyriikkaa sylin ja kosketuksen paikkana ja toisaalta lastenlyriikan hyödyntämistä osana liikkumista. Toisena teemana oli lapsen kielellisen kehityksen tukeminen. Tähän liitettiin myös lyriikan merkitys lukemaan oppimisen tukemisessa. Lyriikka nähtiin myös osana kirjallisuuskasvatusta.</p> <p>Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Lastenlyriikan merkityksellisyydestä ja käytöstä keskusteltiin henkilökohtaiseen kokemukseen vertautuen. Lastenrunoudesta poimitut esimerkit tuovat esiin lastenlyriikan hyödyntämistä konkreettisesti. Lastenlyriikan käyttömahdollisuudet pohjautuivat toiminnallisten leikkien hyödyntämiseen, mutta myös lastenlyriikan muotoon ja kieleen. Erityisesti pienten lasten kohdalla lastenlyriikan käytössä korostui vuorovaikutuksellisuus ja läheisyys. Niiden merkityksellisyys näkyi sekä kielen että motoriikan kehityksen tukemisessa. Vanhempien lasten kanssa lastenlyriikan käytössä korostui kielitietoisuuden kehittäminen lastenlyriikan avulla ja liikkumistahtumien monipuolisuus.</p>		
Asiasanat kielen kehitys, kirjallisuuskasvatus, kosketus, lastenlyriikka, liikunta, lukeminen		

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date October 2019	Author Henna Kuorikoski
Degree programme Bachelor of a social services		
Name of thesis GAMES AND RHYMES. The use of Children's lyric supporting the growth and development of children in early childhood.		
Instructor Kirsi Herranen-Somero	Pages 62	
Supervisor		
<p>The aim of this thesis was to highlight the versatile possibilities of using children's lyrics in supporting the growth and development of children in their early childhood. This literature review is divided into two themes. First it handles of the use of children's lyrics to support the child's development from a physical perspective. It dealt with children's lyricism as a place for lap and touch and, on the other hand, the use of children's lyricism as part of movement. Another theme was to support the child's linguistic development. It was also accompanied by the importance of lyrics in support of learning to read. Children's lyrics were also seen as part of literary education.</p> <p>The study was conducted as a qualitative study. The significance and possibilities of the use of children's lyrics was discussed in comparison with personal experience. Poem examples brought out the concrete use of children's lyrics. The possibilities of using children's lyrics were based on the use of functional play, but also on the form and language that is used in children's lyrics. Especially for young children, in the use of children's lyrics interactivity and intimacy were emphasized. Significance was appeared in both supporting the development of language and motor skills. The use of children's lyrics with older children emphasized the development of language awareness and using variety in movement events.</p>		
Key words children's lyric, development of language, literature education, movement, touch, reading		

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Aiheen valinnasta	1
1.2 Lastenlyriikka käsitteenä	5
2 LASTENLYRIIKKA KASVUN JA KEHITYKSEN TUKENA	9
2.1 Loruttelu sylin ja kosketuksen paikkana	9
2.2 Lastenlyriikan yhdistäminen liikkumiseen	19
3 LASTENLYRIIKKA JA KIELELLINEN KEHITYS	30
3.1 Lastenlyriikka lapsen kielen kehityksen tukena	30
3.2 Kirjallisuuskasvatus ja lukemaan oppiminen	41
4 JOHTOPÄÄTÖKSET	53
LÄHTEET	56

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen valinnasta

Loruilla ja lastenlyriikalla on pitkä perinne niin lasten kasvatuksessa kuin kontaktin luomisessa lapseen. Varmaankin jokaiselle aikuiselle ovat jääneet lapsuudesta mieleen ainakin loruleikit ”Körö körö kirkkoon” tai ”Harakka huttua keittää”. Tuttuja ovat myös erilaiset hyppynarutorut ja hippa- tai muut vastaavat leikkitorut. Monet edelleenkin varhaiskasvatuksessa näyttäytyvät lorut ovat kansanrunouden perimää tai myöhempää lauluiksi sävellettyä lastenlyriikkaa. Esimerkiksi Inkeri Lammi (1981) korostaa, kuinka arkikieltä vaihtelevampi ja monipuolisempi runokieli tarttuu helposti lapsen mieleen, vaikkei lapsi kaikkia sanojen merkityksiä ymmärtäisikään. Runo laajentaa lapsen passiivista sanavarastoa ja lisää kielellistä herkkyyttä samalla, kun se houkuttelee myös keskittymään ja toisaalta eläytymään kielen rytmiin. Sen vahvuus on siinä, että se on proosaa tiiviimpää, omaperäisempää ja rytmikkäämpää ja se houkuttelee toistamaan sekä keksimään omia säkeitä ja riimejä. (Lampi 1981, 33.)

Vaikka lorut ja lastenlyriikka ovat varhaiskasvatuksessa käytössä, näen niiden käytön olevan usein hyvin yksipuolista ja niiden merkityksellisyyttä ei välttämättä tiedosteta. Samat loruleikit vaikuttavat olevan käytössä ympäri Suomen ja ne kulkevat kasvattajalta toiselle samaan tapaan kuin kansanrunouskin aikanaan. Sen sijaan ei välttämättä osata hyödyntää laajemmin laadukasta lastenlyriikkaamme; lorupusseilla ja kansanloruperimällä on tarkoituksensa, mutta tiedostammeko tätä merkitystä ja miten lastenlyriikkaa voisi käyttää monipuolisemmin? Myös Elina Pulli (2019) ihmettelee sitä, kuinka samoina lasten kanssa käytetyt leikkitorut ovat pysyneet ja arvelee yhdeksi syyksi, että käyttörunot opitaan aikuisilta, ja monesti hoetaan itse lapsena opittuja riimipareja siirtäen ne näin taas seuraavalle sukupolvelle (Pulli 2019, 18). Mielestäni varhaiskasvatuksessa tulisi tietoisesti pyrkiä monipuolistamaan varhaiskasvattajan omaa lastenlyriikan repertuaaria ja esitellä näin myös lapsille monipuolista ja laadukasta lastenlyriikkaamme. Näen samoin kuin Inkeri Lammi (1981), että varhaiskasvatuksen henkilöstön tulisi osata ulkoa runoja, joita voidaan näin hyödyntää arjessa niin leikissä, oppimisessa, rauhoittumisessa kuin siirtymätilanteissakin (vrt. Lammi 1981, 64). Runon paikka ei ole vain lorupusseissa, kirjatuokioissa ja äidinkielen tunneilla, vaan se on myös ruokapöydässä, hiekkalaatikolla, nukkumaan mentäessä, monenlaisessa yhteisessä puuhailussa (Heinonen 2001, 138). Lastenlyriikkaa voidaan hyödyntää kaikessa varhaiskasvatuksen arjessa.

Tarkastelen opinnäytetyössäni lorujen ja lastenlyriikan käyttöä varhaiskasvatuksessa. Kyseessä on kirjallisuuskatsaus, jossa tarkastelen lastenlyriikan käyttöä varhaiskasvatusikäisten lasten kasvun ja kehityksen tukemisessa. Teoriaa tuen opinnäytetyössäni lastenlyriikasta poimimieni esimerkkirunojen avulla. Runoesimerkkien poimimiseen olen hyödyntänyt osittain sekä yksittäisten runoilijoiden että yleensä lastenlyriikasta koottuja kokoomateoksia, jotta saan nostettua niitä esiin mahdollisuutena lähteä tutustumaan lastenlyriikkaan. Niiden kautta voidaan löytää itselle mieluisia runoja ja runoilijoita. Runoesimerkeissä olen useamman runoilijan kokoomateosten kohdalla lähteeksi merkinnyt ensin käyttämäni teoksen nimen ja minkä perään sen, että kenen runo on kyseessä. Muuten olen ensin merkinnyt, että kenen runoilijan runo on kyseessä ja sitten käytetyn teoksen.

Opinnäytetyössäni lyriikka ei kuitenkaan rajoitu vain luettuun runoon, vaan näen niissä olennaisena lisäksi viihdytysleikit kosketuksineen ja liikkeineen. Osaan käyttämästäni esimerkeistä olen saattanut kehittää itse niiden käyttöä tukevia leikkejä, kun taas toisten kohdalla hyödynnän ja tuon esiin muiden niihin lisäämiä toimintoja. Osassa runoista sen oma sanasto puolestaan ohjaa myös runon käyttöä. Huomioin myös lastenlyriikan käytön sellaisenaan luettuna. Lyriikka voi toimia opetusvälineenä suoraan esimerkiksi auttamalla nimeämisessä, mutta sillä on yhteytensä myös lapsen motoriikan ja kielen kehitykseen ja se voi toimia hyvänä ammatillisen kosketuksen välineenä. Lähtökohtani tarkasteluun on hyvin subjektiivinen, sillä pohjaan analyysiini myös omaan kokemukseeni varhaiskasvatuksessa. Samoin esiin nostamani runoesimerkit ovat sellaisia, joita voisin itse hyödyntää. Tavoitteenani onkin oman ammatillisen osaamiseni kehittäminen ja lastenlyriikan monipuolisten käyttömahdollisuuksien esiin tuominen.

Oma taustani on kirjallisuuden tutkimuksessa ja olen myös varhaiskasvatuksessa erityisen kiinnostunut sanataiteen hyödyntämisestä sekä kirjallisuuskasvatuksen toteuttamisesta. Minulle on alusta saakka ollut selvää, että myös opinnäytetyössäni haluan yhdistää ja tuoda esiin aiempaa osaamistani ja painottaa kirjallisuuden ja varhaiskasvatuksen yhtymäpintaa. Osa motivaatiostani lähti omasta havainnostani työelämässä, missä on käynyt ilmi, kuinka sanataiteen käsite on edelleen varhaiskasvatuksessa kohtuullisen vieras, vaikka se mainitaan käsitteenä esimerkiksi valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa sanallisen ja kehollisen ilmaisun yhteydessä (ks. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 44). Halusin tästä johtuen opinnäytteeni kytkeytyvän sanataiteen ja kirjallisuuskasvatuksen kenttään. Sanataiteen tavoitteena on kasvattaa sanoista, tarinoista, kielestä ja kirjallisuudesta nauttivia lapsia, nuoria ja aikuisia (Ekström ym. 2018, 5). Sanataidetta on kaikki, mikä liittyy sanoihin, kieleen ja kertomiseen. Sanataiteessa tutkitaan ja

havainnoidaan maailmaa, leikitään tarinoilla ja ajatuksilla sekä keksitään ja hyödynnetään erilaisia ilmaisukeinoja. (Lähteenlahti 2018, 72.)

Sanataiteen alue on aika laaja opinnäytetyötä ajatellen. Koin tästä johtuen parempana tarkastella vain lastenlyriikan käyttöä varhaiskasvatuksessa, mikä toisaalta kytkeytyy mielestäni vahvasti sanataiteen kenttään. Lastenlyriikka myös tunnustetaan omaksi erityisalueeksi työpaikalla ja on myös alue, josta haluan jakaa tietoa. Mikäli olisin keskittynyt yleensä sanataiteeseen, olisi myös lähteiden löytäminen voinut olla osin ongelmallista, sillä toistaiseksi sen teoriaa esittelevää kirjallisuutta on vaikea löytää. Vaikka koen tärkeänä, että varhaiskasvatuksessa käytetään kirjallisuutta monipuolisesti ja tiedostan, että lastenlyriikka on tästä vain pieni osa, halusin keskittyä juuri tähän aihepiiriin myös siitä syystä, että lastenlyriikka tuntuu olevan väheksytty kirjallisuuden alue tai ainakaan sen käyttömahdollisuuksia ja merkitystä ei kunnolla tiedosteta.

Kiinnostukseni lastenlyriikan käyttömahdollisuuksia kohtaan kasvoi entisestään opinnäytetyön kirjoitusprosessin seurauksena. Olen työskennellyt erilaisissa tehtävissä varhaiskasvatuksessa ja havainnut, kuinka lorujen käyttö on usein aika yksipuolista. Kuitenkin ne tarjoavat mielestäni monia mahdollisuuksia. Jo Inkeri Lammi (1981) tuo esiin, kuinka loruperimää tulisi varhaiskasvatuksessa vahvistaa lisäämällä tuntemusta loruista ja lastenlyriikasta sekä kirjojen että aikuisen esimerkkien kautta (Lammi 1981, 12) eli lastenlyriikan käytön mahdollinen väheneminen ei ole ilmiönä uusi. Lorujen ja lastenlyriikan merkitystä vauvaikäisen kehityksessä korostetaan, mutta olisi tärkeää tunnistaa sen mahdollisuudet myöhemmissäkin kehitysvaiheissa.

Tavoitteenani on opinnäytetyöni kautta lorujen ja lastenlyriikan käytön monipuolistaminen varhaiskasvatuksessa ja niiden tarkoituksen näkyväksi tekeminen. Lapsi saa lastenlyriikasta paljon, mutta varhaiskasvatuksessa ei välttämättä tiedosteta kaikkia lastenlyriikasta saatavia hyötyjä. Teoriakirjallisuudessa lastenlyriikan käytöstä on usein mainintoja, mutta niiden merkitystä ei välttämättä käsitellä laajemmin, joten koen kirjallisuuskatsauksen tarjoavan mahdollisuuden koota osin hajanaista tietoa yhteen. Toisaalta haluan kehittää tässä mielessä myös itseäni ja laajentaa omaa ammattitaitoani varhaiskasvattajana. Haluan rakentaa vähintäänkin itselleni tietopaketin siitä, miksi ja miten lastenlyriikkaa tulisi varhaiskasvatuksessa hyödyntää. Olen sopinut opinnäytetyöni kirjoittamisesta Kauhavan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Itse olen työskennellyt Päiväkoti Tuulentuvassa Evijärvellä, jossa varhaiskasvatus järjestetään ostopalveluna Kauhavan kaupungilta. Työskentelyssäni lastenlyriikka on ollut vahvasti läsnä ja viittaankin osaltani opinnäytetyössäni omaan kokemukseeni varhaiskasvattajana.

Lähden opinnäytetyössäni liikkeelle lastenlyriikan käsitteen avaamisesta, sillä vaikka runot ja lorut ovat osa varhaiskasvatuksen arkea, käsite 'lyriikka' voi olla vieras. Puhun opinnäytetyössäni tarkoituksellisesti sekä loruista että lastenlyriikasta, sillä tuntuu, että lorut liitetään hyvin paljon kansanperimään ja puhutaan loruleikeistä tai viihdytysrunoista, kun taas lastenlyriikasta (tai -runoista) puhutaan enemmän käsiteltäessä lastenrunokirjoja ja kyse on siten paremminkin tuoreemmasta lastenlyriikasta. Kuitenkin, samoin kuin aiempaan loruperimään, voidaan lastenlyriikkaan yhdistää rytmin mukaista liikettä, kosketusta ja toimintaa ja monet lasten nykyrunot soveltuvat hyvin leikittäviksi myös erilaisina loruleikkeinä, mikä on hyvä hahmottaa niiden hyödyntämisen kannalta. Haluan tuoda esiin, kuinka tekstin ja lastenlyriikan kanssa voidaan olla tekemisissä paitsi kuuntelemalla, tutkimalla, tuottamalla ja keskustelemalla myös toiminnallisten ja liikunnallisten leikkien kautta, jossa puhuttuun tai kirjoitettuun kieleen tutustutaan (vrt. Pulli 2001, 111).

Olen jakanut opinnäytetyössäni käsittelyni kahden teeman alle, jotka kuitenkin kytkeytyvät vahvasti yhteen. Ensin käsittelen lastenlyriikan käyttöä fyysisestä näkökulmasta painottaen, kuinka erityisesti mitä pienemmästä lapsesta puhutaan, lastenlyriikka näyttäytyy hyvänä paikkana lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen erityisesti kosketuksen ja läheisyyden näkökulmasta. Lastenlyriikka kytkeytyykin myös lapsen tunne- ja itsesäätelytyöhön. Lastenlyriikkaan on helppo yhdistää myös toiminnallinen puoli ja tukea näin lapsen kasvua ja kehitystä. Pyrin tuomaan esiin, miten ja mitä hyötyjä voidaan saavuttaa runoleikkien avulla. Toisena teemana erotan lastenlyriikan käytön lapsen kielellisen tietoisuuden kehittäjänä. Tarkastelen lastenlyriikan käyttöä lapsen kielen kehityksen näkökulmasta. Kielen kehitykseen kytkeytyy myös lukemaan oppimisen kehitys, joka lähtee todellisuudessa jo varhaisesta vuorovaikutuksesta. Avaankin myös lastenlyriikan merkitystä lapsen lukemaan oppimiseen ja osana kirjallisuuskasvatusta.

Haluan opinnäytetyöni huomioivan kaiken lastenlyriikan kansanperimästä nykyrunoon ja tuovan esiin niiden käyttömuodot ja merkityksen. Opinnäytetyöni rakentuu eri kirjoittajien ja erilaisten merkitysten varaan sen sijaan, että seuraisi lapsen kehitysvaiheittaista hyödyntämistä, mikä aiheuttaa, että aiemmin esiin nostettu ajatus saattaa avautua tarkemmin myöhemmässä vaiheessa työtä. Vaikka itsekin suosin paljon runoleikkejä, on tärkeää tiedostaa myös, kuinka tärkeää on lukea lastenlyriikkaa välillä myös kirjasta tarkastellen kuvia ja asettelua ja tutustuttaen lasta lyriikkaan myös sen fyysisessä esiintymismuodossa.

1.2 Lastenlyriikka käsitteenä

Loru on luettava tai laulettava nokkelasanainen hokema tai hoku, jolle on ominaista helposti tarttuva rytmi. Lyriikka on vaihtelevamittaisista säkeistä ja säkeistöistä muodostuva kirjallisuudenlaji, jolle on ominaista soinnillisuuden, kuvallisuuden ja symboliikan korostus. (Hosiaisuus 2016, 539, 549.) Puhun opinnäytteessäni lastenlyriikasta, mutta sisällytän siihen sekä loruperinteen että uudemman lastenrunouden, jota kuitenkin voidaan hyödyntää samaan tapaan kuin suulliseen perinteeseen vahvasti kytkeytyvää lorua. Lorun käsite kulkee kuitenkin läpi työni lastenlyriikan käsitteen rinnalla. Lastenlyriikka toimii mielestäni kattokäsitteenä perinteiselle lorulle ja uudemmalle lastenrunoudelle. Valinnallani haluan korostaa myös lastenlyriikan merkityksellisyyttä, sillä lorun voidaan nähdä tarkoittavan ajatuksetonta hokemaa, tyhjämpäiväistä tai pötyä puhetta (vrt. Pulli 2004, 9).

Kuten Katri Karasma tuo esiin, lastenlyriikka käsittää suullisesti ja kirjallisesti esitetyt lorut, hokemat, riimittelyt, lapsille kirjoitetut runot, lasten itsensä kirjoittamat runot, lasten omaksumat aikuisten runot ja lasten laulut, eli toisin sanoen kaiken runomuotoisen lähinnä lapsille suunnatun seipitteen (Karasma 2013, 261). Vaikka haluan korostaa lastenlyriikan merkityksellisyyttä, näen uudemman lastenlyriikan tarjoavan hyviä mahdollisuuksia käytettäväksi perinteisen viihdytysleikin tavoin ja painotukseni onkin nimenomaan uudemmassa lastenrunoudessa. Viihdytysleikkejä esitetään laulaen tai rytmikkäästi lorutellen yksinkertaisten leikkien kautta, joissa toiminta etenee lorun tahdissa käsiä ja jalkoja, sormia ja varpaita apuna käyttäen, polvella tai säären päällä hyppyttellen. Viihdytysleikkien avulla lapsi on oppinut tuntemaan omaa kehoaan ja ne ovat yhdistäneet iloa ja jännitystä. (Lipponen 2001, 109-111.) Nykyaikaisessa viihdytysleikissä huomioidaan koko keho ja niitä voidaan varioida iän mukaan.

Merja Koski paikantaa koko kaunokirjallisen perintömme suulliseen runonlausuntaan. Lapsille sopivat kansanrunot, lorut ja hokemat ovat olleet hyvin käytettyjä ja laajalti tunnettuja. Ne ovat osin kansainvälistä alkuperää ja muokkautuneet murrealueiden mukaan, mistä johtuen lapsuudestamme muistamamme loruhokemat saattavat olla toisen lausumina enemmän tai vähemmän erilaiset. (Koski 2008, 7.) Ulla Lipponen (2001) käsittelee loruja kansanomaisen viihdytys- ja hoivaperinteen näkökulmasta. Hän keskittyy varhaishoivan kannalta tärkeisiin lajeihin, hoitajan lapsille esittämiin kylvetysloruihin, kehtolauluihin, viihdytyslauluihin ja -loruihin, viihdytysleikkeihin, puheopetusloruihin ja hoivahokemisiin (Lipponen 2001, 89). Lipposen artikkeli tuo ilmi, kuinka jo loruperinteeseen on kiinteästi kuulunut sekä viihdytys että hoiva ja niiden käyttö onkin liittynyt

vahvasti lapsen kasvuun ja kehitykseen. Kansanomainen hoivaperinne onkin Lipposen mukaan pyrkinyt ohjaamaan lasta hyväksi lapseksi, joka siihen aikaan on merkinnyt, että lapsen tulee olla hiljainen, tyytyvä ja tottelevainen. Viihdytyslorut kertovat varsin monipuolisesti lapsen kasvuympäristöstä. Niissä lapsen silmien eteen levittäytyy tuvan ja pihapiirin arkinen hyörinä, juhlat ja vierailut, kirkko- ja kaupunkimatkat. Loruissa näkyvät perhe, talossa poikkeavat ammattilaiset sekä eläinmaailma laajasti. Niissä ennakoidaan myös lapsen siirtymistä aikuisuuteen ja työhön sekä käsitellään kuolemaa elämän luontevana osana. Lastenloruihin saatettiin liittää paljonkin asiatietoa aikuiselämän eri aloilta. Lorujen voima on siinä, että käsittämättömätkin säkeet painuvat helposti mieleen ja asiasisällöt selviävät vuosien varrella. (Lipponen 2001, 99-108.)

Lorut kytkeytyivät usein lasten työtehtäviin ja heijastavat muuten lasten elinpiiriä. Osin suulliseen perinteeseen lukeutuvat esimerkiksi hippalorut tai naruhyppyyn kuuluvat lorut ja perinteensä on myös pilkkaloruilla. (Koski 2008, 7-8.) Perinnelorut kytkevätkin lasta kulttuuriperimäämme. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteidenkin mukaan varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään suomalaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 31). Viihdytyslorujen kautta on ollut tarkoitus jakaa lapselle tietoa helposti omaksuttavalla tavalla lähiympäristöstä, sen tavoista sekä tapahtumista (Koski 2008, 9). Niissä on ollut hyvinkin paljon asiasisältöä ja niiden avulla on opetettu lapsille viikonpäiviä, kehon osia, arjen töitä, maailmankatsomusta ja moraalia. (Pulli 2004, 8.) Myös numerot, kirjaimet ja äänteet on tehty lapsille tutuiksi lorujen kautta (Koski 2008, 10). Rytmiset hokemat, lorut, lastenlaulut ja laululeikit kuuluvat lasten arkeen, ja tämä mitallinen perinne on tukenut kirjoitetunkin lastenlyriikan perinteistä muotoa (Grünthal 2003, 240).

Runot voi nähdä perinteisenä tapana lähestyä lasta, sillä köröttelyillä, sormileikeillä, liekutuksella ja viihdytysloruilla on pitkä perinteensä. Niissä kieli on arkikieltä vaihtelevampaa ja monipuolisempaa ja runo tarttuu lapsen mieleen helposti, vaikka kaikkien sanojen merkitystä ei lapsi ymmärtäisikään. Lastenlyriikan kautta lapsen passiivinen sanavarasto voi laajentua ja herkkyys kielen kuunteluun lisääntyä. Runot välittävät tietoa monimutkaisista ja usein vaikeasti hahmottuvista asioista ja tunteista. (Lampi 1981, 33.) Lapsi onkin perinteisessä runossa keskiössä: niissä puhutellaan lasta hellitellen, hänen varpaillaan ja sormillaan leikitellään, häneltä kysellään runomuotoisia arvoituksia. Samalla rytmi keinuttaa ja hoivaa. (Hekkilä-Halttunen 2015, 15.)

Anna-Liisa Alanko tuo esiin, kuinka suomenkielinen lastenruno luotiin alun perin kasvatuksen tarpeisiin. Ne ikään kuin ohjasivat lasta oikeanlaiseen suomalaisuuteen. Esimerkiksi 1900-luvun alussa korostettiin edelleen agraarisia arvoja ja lapsille haluttiin välittää maalaisyhteisön moraalinen ja aineellinen arvomaailma. Ihanteena saattoi olla viaton lapsi, joka kasvatetaan ahkeruuteen ja kuuliaisuuteen. (Alanko 2003, 32-35.) Myös uusi lastenlyriikka opastaa osaltaan arkisten käytäntöjen tuntemukseen. Esimerkiksi ajanhallintaan liittyviä asioita, kuten viikonpäiviä, on opeteltu jo esiäitien ajoista lähtien lastenlorujen avulla. Numerot, värit, kirjaimet ja äänteet tulevat lastenrunossa leikin varjolla tutuiksi ja tästäkin syystä runot tuottavat paljon iloa niin varhaiskasvatuksessa kuin esikoulu- tai kouluikässä. (Heikkilä-Halttunen 2015, 157.)

Moderni lastenlyriikka rakentuu kansanrunojen tapaan usein riimittelyn, rytmisen poljennon, säkeiden ja säkeistöjen, toistojen ja tauotuksen varaan (Heikkilä-Halttunen 2015, 156). Usein lastenlyriikassa rytmillä ja runomitalla on keskeinen tehtävä. Vaikka runo ei edustaisi perinteisiä runomittoja, on niissä tyypillistä poljento, säkeet ja säkeistöt, toisto, joka voi olla myös kieliopillisen rakenteen toistoa, ja tauot. Toisto on lastenlyriikan käytetyimpiä tyylikeinoja ja sen tarkoitus on havahduttaa lukijaa, pysähdyttää hänet tai kysyä, etsiä uutta tulkintaa jo sanotulle. Toiston kautta pienikin muutos voi antaa koko runolle jopa aivan uuden merkityksen. Runous on symbolista, kuten kieli yleensäkin. Sen on tarkoitus herättää lukijassa mielikuvia ja saada mielikuvitusta liikkeelle. Lastenlyriikan kuvakieli on konkreettista ja runot kertovat usein oman tarinansa. (Heinonen 2001, 123-128.) Valtaosaltaan 2000-luvun lastenlyriikan kieli pohjautuu mitalliseen perinteeseen, vaikka mittoja käytetään varioiden, säkeiden pituus vaihtelee ja joukossa voi olla myös vapaarytmisiä jaksoja. Myös täysin vapaarytmiselle lastenlyriikalle on tyypillistä äänteiden, sanojen ja ilmausten toistaminen, mitä kautta syntyy tietty rytmisen syke. Rytmillisuus ja riimillisuus ovatkin edelleen lastenlyriikassa vahvoja. (Grünthal 2017, 58.)

Kun aiempi lastenlyriikka oli hyvin opettavaista, uudessa lastenrunoudessa suositaan pikemminkin asioiden esittelemistä. Perinteinen lastenlyriikka opetti lapsille moraalia, käytöstapoja, sovinnaisia sukupuolirooleja ja uskonnollisia teemoja, mutta nykyään runossa esittelemisen kohteena ovat asiat, käsitteet ja ilmiöt. Esittäminen myös tapahtuu iloisessa ja humoristisessa hengessä, mitä kautta kuitenkin lapsen sanavarasto ja tieto karttuvat, ja lapsi saa välineitä ottaa lähiympäristöään ja maailmaa haltuun. Uudemmassa lastenlyriikassa funktio on esittämisessä, mutta toisaalta myös rytmin ja kielen leikissä. (Grünthal 2017, 60.) Varsinkin myöhempään lastenrunouteen onkin kuulunut olennaisesti huumori ja niissä korostuvat nonsense-iloittelu sekä sanaleikit. Monet aikuisten runoudessa kokeellisiksi mielletyt keinot kuuluvat lastenlyriikan ydinrepertuaariin. Nonsense-

runoudessa ilakoidaan kielellä ja houkutellaan leikkimään sen mahdollisuuksilla. Viisi-kuusivuotias nauttii kielen anarkiasta, sen manipuloinnista ja kielen väärinkäytöstä, mistä johtuen tässä ikäkaudessa monet nonsense-riimit ovat erityisen mieluisia. (Heikkilä-Halttunen 2015, 160.) Nonsense ei noudata semanttista logiikkaa, vaan siinä säkeet liittyvät riimisanojen myötä toisiinsa äänteellisen logiikan mukaan. Nonsensella, sana-assosiaatioilla ja kielen musiikillisilla elementeillä onkin lastenrunoudessa vankka paikkansa. 2000-luvun lastenlyriikassa ydin on sama kuin hyvässä lastenrunoudessa kautta aikojen: kielen ja mielen leikki, elämänilo ja tuore ajattelu. (Grünthal 2017, 63-64.)

Opinnäytetyössäni on keskeinen Katri Karasmankin esiin tuoma näkökulma. Hänen mukaansa lastenlyriikka on parhaimmillaan hauskaa leikkiä, jossa lapsi voi luoda itse uusia sanoja, leikitellä ilmauksilla ja ajatuksilla, keksiä jotain uutta ja tehdä oivalluksia. Se kehittää muistia, sanojen tuottamista, kuuntelemista ja mielikuvitusta tarjoten samalla elämyksiä ja rikkaita kielenkokemuksia. Niiden kautta harjoitetaan niin fyysisiä, älyllisiä, emotionaalisia kuin henkisiäkin aktiviteettejä. Keskeistä niissä on elämyksellisyys, sillä lastenlyriikka välittää paljon tunnelmia ja tunteita. (Karasma 2013, 259.)

2 LASTENLYRIIKKA KASVUN JA KEHITYKSEN TUKENA

2.1 Loruttelu sylin ja kosketuksen paikkana

Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Työtavat tulee pystyä myös pedagogisesti perustelevaan. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 23, 28, 38.) Käytettäessä lastenlyriikkaa perinteisen viihdytyslorun tapaan on kosketus siinä vahvasti läsnä. Lastenlyriikka kommunikoi lapsen kanssa sekä kielen että kosketuksen kautta, sillä ihon hellä sively lorun rytmissä edistää vauvan hermoston kypsymistä ja säätelyä (Heikkilä-Halttunen 2015, 14).

Kosketus on yhteydessä ihmiskehon mielihyvä- ja rauhoittumisjärjestelmiin. Sen avulla voiikin niin rauhoittaa, lohduttaa, suostutella, suojata, rohkaista kuin ilahduttaa, mistä johtuen kosketus toimii myös työvälteenä ja erityisen merkityksellinen se on varhaiskasvatuksessa. Lapsen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on mahdotonta ilman kosketusta. Päiväkodeissa ryhmäkoot ovat kasvaneet ja lasten levottomuus on saman aikaisesti lisääntynyt. Onkin tärkeää, että varhaiskasvatuksessa lapsi tulee tästä johtuen kohdatuksi monenlaisilla eleillä, kuten hiljentymisellä, puheella, äänensävyllä, katseella ja kosketuksella. (Kinnunen ym. 2019, 13-23.) Näitä kaikkia voidaan hyödyntää ja ne samalla myös yhdistyvät lastenlyriikkaan pohjautuvissa loruleikeissä. Myös lastenlyriikkaan kytkettynä kosketus viestii sanoja vahvemmin ja voi pysäyttää lapsen levottoman liikehdinnän, auttaa keskittymään hetkeen ja helpottaa lasta jäsentämään tunteitaan. Turvattomalle lapselle kosketus on vahva viesti turvallisen aikuisen läsnäolosta ja riittävä kosketus myönteisten tunnekokemusten kanssa puolestaan vaikuttaa lapsen myöhempään tunne-elämään. (vrt. Kinnunen ym. 2019, 13-23.)

Silittelyyn voidaan käyttää mitä tahansa runoa, jossa rytmi on rauhallinen, kuten vaikka runossa Hämäränhetki:

Hämärässä on hiirikin sininen,
ja lammen laine on musta,
ja hiiren pienissä kärryissä
on tähtien heijastusta.

Hämärässä on hiirikin sininen.
 Taikaa! Kaikki on uutta!
 Jokainen heinähäntä huojuu
 sinisen salaisuutta...
 (Huovi, Hiiri mittaa maailmaa.)

Runo voidaan lausua lapselle hänen kehonsa eri osia hellästi sivellen, mikä rauhoittaa ja tuottaa mielihyvää. Samoin lämmin äänensävy ja katse yhdistettynä kosketukseen luovat välittävää ilmapiiriä, mikä edistää rentoutumista. Runo toimiikin erityisesti erilaisiin rentoutumis- tai rauhoittumishetkiin. Lastenlyriikka onkin monikäyttöinen ja luonteva tapa olla yhteydessä lapseen. Runossa asia ilmaistaan tiiviisti, mutta silti lastenrunojen kieli on arkikieltä vaihtelevampaa ja värikkäämpää. Siksi lastenrunot tarttuvat helposti lapsen mieleen ja muistiin, vaikka kaikki runossa käytetyt sanat tai ilmaisut eivät olisikaan entuudestaan tuttuja. Runokielen monivivahteisuuden lisäksi lastenlyriikka auttaa lasta tunnistamaan äänen nousevia ja laskevia kuvioita, värejä, sävyjä ja rytmiä. Niillä viestitetään lapselle rakkautta, hellyyttä ja huolehtimista. (Heikkilä-Halttunen 2015, 16.)

Lapsen kehityksen kannalta kyky rauhoittua on myös tärkeää. Esimerkiksi Pulli tuo esiin, kuinka tärkeää on myös varhaiskasvatuksessa tarjottava rauhoittuminen ja kiintymyssuhteen rakentaminen hoitavaan aikuiseen. Fyysinen kontakti, kuten silittäminen tai sylittely yhdistettynä rauhalliseen puheeseen luo turvallisuutta ja läheisyyttä. (Pulli 2007, 11.) Näitä kaikkia tulee tarjota myös loruttelun kautta ja sama pientenkin kanssa käytetty lastenlyriikka, johon on yhdistetty esimerkiksi silittelyä, toimii hyvin myös isompien kanssa rauhoittumiseen. Muutenkin runoleikit, joissa lapsi saa olla sylissä tai kosketettavana luovat osaltaan vaikutelmaa kiireettömyydestä: aikuisella on aikaa ja hän on vuorovaikutuksessa juuri kyseisen lapsen kanssa. Jo perinteisesti on ollut paljon loruja, joita on käytetty erityisesti lasta nukuttaessa tai kehossa keinuttaessa. Uudessakin lastenlyriikassa ilmestyy samaan perinteeseen nojaavia ja sitä uudistavia runoja. Esimerkiksi Jukka Itkonen uudistaa runossaan *Tule, tule, unentuoja* perinnelorua *Tuu, tuu tupakkirulla*:

Tule, tule, unentuoja,
 tule meille kaupungilta,
 ensin pienen puiston poikki,
 sitten pitkin suojatietä,
 unisen kioskin ohitse,
 valomainosten alitse,
 pihan läpi portillemme.

Anna meidän lapsellemme

tyynyntäysi uusia unia.

(Itkonen, Keinuhevosen kengittäjä.)

Lastenlyriikkaa ja loruja käsitellessään monet lähtevät vastasyntyneestä ja painotetaankin runojen käyttöä erityisesti vauvaikäisen ja pienen lapsen kanssa vuorovaikutuksen välineenä. Jos puhutaan aivan vastasyntyneestä, kosketuksen voi lukea yhdeksi lapsen perustarpeista. Kosketus saa aikaan kasvua edistävien hormonien vapautumisen. Samoin hellivä kosketus stimuloi kehon sisäistä rauhoittumisjärjestelmää ja edistää siten palautumista fyysisestä ja psyykkisestä rasituksesta lisäten myös turvallisuuden tunnetta. Hyväksyvän ja rauhoittavan kosketuksen kautta lapsi oppii säätelemään omia tunteitaan ja tuntemuksiaan. Syli sekä sitoo lapsen turvallisesti hoitajaansa että auttaa häntä hahmottamaan oman ruumiinsa rajoja. (Kinnunen ym. 2019, 29-30.)

Lastenlyriikan käytön merkityksestä vauvaikäisen kanssa vuorovaikutuksen kehittämisen välineenä voi nähdä kertovan sen, kuinka myös Kelan äitiyspakkauksessa jaettava ensikirja on sylittelyyn pohjaava lorukirja, jossa yleensä ohjataan vanhempia lorujen käyttöön. Esimerkiksi vuoden 2019 pakkaukseen on valittu Oppi&ilon Sylityksin vauvan kanssa -kirja, jossa kirjoittajana on ollut Elina Pulli. Kirjan loruleikkien kuvataan kehittävän vauvan aisteja sekä tukevan kielellistä ja motorista kehitystä. Samoin mainitaan sylittelyn ja leikkien tuoman läheisyyden vahvistavan lapsen turvallisuuden tunnetta, vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä kiintymyssuhteen muodostumista. (Kela 2019.)

Anna Anttonen ja Kati Inkala (2018) käsittelevät vauvasanataidetta, jossa lähtökohta on lastenlyriikkaan pohjautuvassa taidekasvatuksessa. Toiminnassaan keskeisenä he näkevät lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen ja leikin. Erityisesti hyvin pienten lasten kanssa käytettävässä lastenlyriikassa painottuvatkin sivelyt, kosketukset, kutittelut ja muut hellyydenosoitukset. Viihdytysrunojen tapaan käytettynä lastenlyriikka tukee aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta edellyttämällä läsnäoloa ja vauvan tunteisiin reagoitua, minkä kautta rakennetaan vauvalle peruskokemusta hyvästä yhdessä olosta ja näin tuetaan vauvan kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä (Anttonen & Inkala 2018, 14).

Saara Salo ja Kirsi Tuomi (2008) käsittelevät vauvan ja vanhemman vuorovaikutusta, jossa painotetaan paljon sanatonta yhdessä oloa, mutta myös lorujen käyttöä. Vaikka he puhuvat vauvaikäisestä lapsesta, näen samoja hyötyjä yhdistyvän lastenlyriikan käyttöön myös lapsen myöhemmissä kehitysvaiheissa: Salo ja Tuomi puhuvat vanhemman ja vauvan vuorovaikutuksesta,

mutta silti varhaiskasvatuksessa erityisesti pienimpien lasten kanssa vuorovaikutustarve voi vertautua heidän esittelemiinsä tarpeisiin ja keinoihin, joilla tarpeisiin vastata. Heidän esittelemänsä vuorovaikutus on runoleikkien ydinrepertuaaria. Vauvaikäisestä saakka korostetaan, kuinka lapsi ymmärtää hellän kosketuksen, kiinnostuneen katseen ja innostuneen, rytmisen äänen. Olemalla läsnä, reagoimalla lapsen tunteisiin ja loruttelemalla yhdistäen leikkiä sekä hellittelyä vauvalle rakennetaan peruskokemusta hyvästä yhdessäolosta. Näin tarjotaan lapselle vauvasta saakka vuorovaikutushetkiä, jotka vaikuttavat hänen kehitykseensä. Lastenlyriikan avulla lapsi voi säädellä tunteitaan, sillä siihen yhdistyy koko kehon rauhoittaminen. Pienelle lapselle leikki on yhdessä oloa, johon kuuluu kommunikointi elein, ilmein ja puhuen, ja nämä kaikki yhdistyvät runoleikeissä. Salo ja Tuomi mainitsevat kaikkein tärkeimpänä tutustumisen ja rauhoittumisen välineenä kosketuksen ja toisaalta he nostavat esiin myös rytmin, sillä rytmikkäitä loruja ja hokemia voi korostaa liikuttamalla vauvaa lorun tai laulun rytmissä ja niihin voidaan yhdistää myös tanssia, taputtelua tai leikkiä. Vauva nauttii kosketusta ja ääntä yhdistävästä leikistä, jossa voimakkuus vaihtelee rauhallisesta innostuneeseen ja takaisin. (Salo & Tuomi 2008, 9-11, 25, 36.)

Varsinkin monet pienen lapsen kanssa hyödynnettävät runot ilmaisevat selkeää ihailua lasta kohtaan ja ne korostavat lapsen olevan hyvä omana itsenään. Runot saattavat sisältää paljon kehonosien nimeämistä, minkä avulla voidaan tutustuttaa lasta omaan kehoonsa kosketuksen ja silityksen kautta. Samalla lapsen ja aikuisen yhteistä iloa ja vuorovaikutusta voidaan tehostaa runoon liitetyllä sen rytmiin ja sanastoon sopivalla loppuhuipennuksella. Hellyyttä ilmaisee esimerkiksi Eppu Nuotion runo *Ai, että*:

Ai, että olet ihana.
reipas niin ja mahtava.
Suloinen ja tomera,
vakava ja naurava.

Silmä, silmä, nenä, suu,
otsa, korva, olkaluu.
Nilkka, polvi, peppu hassu,
leuka, rinta sekä massu.

(Nuotio, Matkalla tullaan suuremmiksi.)

Tämän runon voi tehdä esimerkiksi silitellen lasta ensimmäisen säkeistön aikana käyden läpi yhden säkeen aikana kunkin lapsen raajoista. Toisessa säkeistössä kosketetaan kutakin nimettyä osaa sopivalla tavalla. Runo päätetään kutitukseen vatsasta. Tässäkin äänensävy, ilmeet ja eleet ohjaavat

hyväksyvään vuorovaikutukseen. Lapsi on katseen kohteena, kosketettavana ja leikitettävänä. Lopun kutitus aiheuttaa myös oman reaktionsa niin lapsessa kuin aikuisessa.

Kosketus on yksi tavallisimpia, mutta samalla tehokkaimpia kommunikoinnin keinoja. Kosketus vähentää stressitasoja ja depressiota, rauhoittaa, lisää itsearvostusta sekä kehittää motorisia taitoja ja lihaskuntoa. (Keränen ym. 2017, 251.) Aikuinen viestii monissa leikkirunoissa lapsen kanssa tuntoaistin kautta, kun runoon liittyy vaikkapa taputtelua ja silittelyä. Kuuloaisti terävöityy, kun ääntä vaimennetaan tai nostetaan runon eri käännteissä ja kun nautitaan äänen sävyistä ja poljennoista. Myös lapsen ja aikuisen ilmeet ja eleet muuttuvat runon mukana. Runon temmon voi aistia myös aikuisen hengityksestä ja äänen väreilystä. (Heikkilä-Halttunen 2015, 17.) Kasvatuksessa tarvitaan rakastavaa ja kunnioittavaa kosketusta, sillä ilman niitä ei voi myöskään oppia koskettamaan rakastavasti ja kunnioittavasti (Keränen ym. 2017, 253). Välittävää kosketusta voi pienen lapsen kanssa käytettynä tarjota Inkeri Karvosen runo *Karpalovarpaat*, mihin kuitenkin voi erityisesti varhaiskasvatuksessa käyttäessä vaihtaa vauva-sanana paikalle lapsen nimen. Samalla voidaan vahvistaa myös lapsen kehontuntemusta.

Kelläpä, kelläpä karpalovarpaat
pienet vekkulit
pullukkavarpaat?
Meidänpä vauvalla
meidänpä vauvalla
vekkulit karpalovarpaat.

*Hierotaan lapsen toisen jalan varpaita
ja toisen.*

Kopistellaan lapsen jalkoja yhteen.

Kelläpä, kelläpä karpalosormet
sievät silkkiset
suukotussormet?
Meidänpä vauvalla
meidänpä vauvalla
silkkiset karpalosormet.

*Hierotaan lapsen toisen käden sormia
ja toisen.*

Taputetaan käsiä yhteen.

Kelläpä, kelläpä karpaloposket
herkät nauruiset
kutitusposket?
Meidänpä vauvalla
meidänpä vauvalla
nauruiset karpaloposket.

*Silitellään lapsen toista poskea
ja toista.*

Kutitetaan lasta.

(Karvonen, Hupsuja hassuja hipsukkatassuja.)

Lastenlyriikan voi nähdä varhaiskasvatuksessa tarjoavan paikan ammatilliselle kosketukselle, joka ruokkii syliin hakeutumista ja tarjoaa monipuolisia kosketusmahdollisuuksia kuten silitystä, halausta ja kutitusta. Lastenlyriikka tarjoaa hyvin moninaisia kosketuksen paikkoja, joista selkeimmän tarjoaa

luonnollisesti nimeämistä sisältävä lastenlyriikka, jossa kosketus kohdistuu nimettyihin vartalon osiin, kuten esimerkiksi Karvosen runoa voidaan hyödyntää. Kuitenkin lastenlyriikkaa voidaan tehdä sekä lapsen koko keholle, että tietyille kehonosalle kuten käsille tai kasvoille. Kasvoille tehtävässä runossa jokainen saa mahdollisimman saman kokemuksen ja henkilökohtaisen, osin intiiminkin, huomion. Tässä lapsen on erityinen yhteys katseen ja kosketuksen kautta ja hän saa kokemuksen nähdyksi tulemisesta. Ihmisellä on vauvasta saakka pyrkimys katsoa toista ihmistä silmiin. Runoleikin ytimessä on lapsen ihailu, katsominen ja katseen kohtaaminen (Anttonen & Inkala 2018, 15). Kasvoille olen käyttänyt yhtenä runona Eppu Nuotion *Minne vierit kultaraha* -runoa:

Minne vierit kultaraha,
menikö lattian rakoon?
Minne hävisi pikkusipuli,
menikö multavakoon?

Minne kulki kulkukissa,
kiipesikö aidalle?
Missä on se äidin kulta,
juoksiko kaupungin laidalle?
(Nuotio, Silkkipaperitaivas.)

Olen käyttänyt runoa nimenomaan 3-5 -vuotiaiden kanssa tarjoten heillekin mahdollisuuden tulla kosketetuksi kasvoja silittäen. Runoa tehdessäni silitän vuorotellen lapsen poskia ja saman tapaan kuin vauvaikäisen kanssa loruteltaessa, olemme molemmat toistemme katseen kohteena. Runosta tekee käyttökelpoisen isomman lapsen kanssa lähinnä sen päättäminen viimeisessä säkeessä kutitukseen. Ainakin itse näen, että kutitus on lapselle usein yksi mieluisimpia runoleikin loppuhuipennuksia.

Lastenlyriikan kautta voidaan tarjota syliä sellaisillekin lapsille, jotka eivät muuten syliin hakeudu. Onkin tärkeää huomata, että sylissä tehtävästä loruttelusta nauttii isompikin lapsi. Aili Helenius ja Leena Lummelahti näkevät tämän nautinnon johtuvan siitä, että niissä näkyy aikuisen kiinnostus lasta kohtaan, mutta sylillä ei kuitenkaan ole samaa kehityksellistä tarvetta lapsen oman liikkumisen korostuessa (Helenius & Lummelahti 2013, 63). Olen itse saanut huomata, kuinka kokiessaan erilaista liikettä ja kosketusta sisältäviä loruttelua, lapset alkavat myös hakeutua sen pariin. Esimerkiksi jossakin vaiheessa aina, jos istuin lattialle tai ulkona maahan, lapset alkoivat hakeutua syliini loruteltaviksi ja viereeni kertyi myös jonoa. Näenkin lastenlyriikan kosketuksen hakemisen paikkana. Lapsi on tällöin hakeutunut kasvattajan kosketukseen ja kasvattaja on tietoinen kosketuksen tarpeesta (vrt. Keränen ym. 2017, 260). Toisaalta kyseessä on myös yhteinen jaettu hetki ja kyse on näin hakeutumisesta yhteiseen leikkiin (ks. Keränen ym. 2017, 261). Erityisesti sylissä

tapahtuvat köröttelylorun tavoin käytettävä lastenlyriikkaan pohjaava leikki tuntuu olevan kaikille varhaiskasvatusikäisille mieluisa lyriikan käyttömuoto. Vaikka usein puhutaan siitä, kuinka pieni lapsi nauttii lorujen tutusta yllätyksellisyydestä, myös isompi lapsi innostuu sylissä tehtävästä vauhdikkaasta loruleikistä körötyksineen, keikahduksineen ja kutituksineen. Laura Ruohosen runossa *Oi hillo* on vahva huumori, jonka kautta se toimii hyvin käytettäväksi köröttelyleikkinä hieman isommankin lapsen kanssa:

Vadelma, puolukka, mansikka, mustikka
lakka.
Herukka, juolukka, karpalo, kataja,
hilla.

Sormilla vuorotellen luetellen.

Toisen käden sormet.

Illalla kullalla hiloo on pullalla,
illalla kullalla hiloo on pullalla,
illalla kullalla hiloo on!

Körötellen vauhdikkaasti.

Pensaassa, varvussa, metsässä, mättäällä
marja.
Aholla, rinteellä, kankaalla, niityllä
marja.

Sormilla luetellen.

Punaposki puolukka
sinisilmä mustikka
rusohuuli vadelma
makea kuin mansikka.

Keinuttaen puolelta toiselle.

Illalla kullalla hiloo on pullalla,
illalla kullalla hiloo on pullalla,
illalla kullalla hiloo on!

Körötellen.

Oi hillo!

*Nostaen korkeammalle joko
jaloin tai käsillä nostaen.*

(Ruohonen, Allakka pullakka)

Ruohosen runo tarjoaa mahdollisuuden vauhdikkaaseen köröttelyyn, mutta myös rauhalliseen luetteluun sormia käyttäen sekä keinutukseen ja siinä läheiseen yhdessä oloon aikuisen kanssa. Lapsi nauttii rauhallisuuden ja vauhdin yhdistelmästä. L-äänteen toisto luo osaltaan runon hauskuuden ääneen luettaessa ja samalla vaikuttaa runon tempoon tehden kertosaakeesta nopea tahtisen hokeman, jota korostetaan vauhdikkaammalla köröttelyllä. Lastenlyriikassa vuorottelevatkin rauhalliset ja vauhdikkaat jaksot, joiden yhdistelmä tuottaa lapselle erityistä nautintoa, kun lapselle tarjotaan niiden kautta sekä läheisyyttä että turvallista yllätyksellisyyttä ja vauhtia. Samalla lapselle esitellään runon kautta mahdollisesti vieraampaa sanostoa, kuten tässä tapauksessa tuttuja ja vieraita marjoja sekä

niiden kasvupaikkoja, joten siinä voi nähdä olevan mukana lapsen tietoisuutta ja kielellistä osaamista laajentava elementti.

Varhaiskasvatuksessa lastenlyriikkaan pohjaava loruttelu voi tarjota kiireetöntä läsnäoloa ja välittävää kosketusta kiireisen ja aikataulutetun päivän keskellä. Varhaiskasvattajan tulisi tarjota kosketusta sellaisellekin lapselle, joka ei sitä aktiivisesti hae, sillä hoivaavan ja välittävän kosketuksen tarve on myötäsyntyisenä meissä kaikissa, vaikka kosketuskokemukset olisivat erilaiset (Kinnunen ym. 2019, 88). Lapsella on oikeus kosketukseen, mutta myös oikeus kieltäytyä siitä (Keränen 2017, 259). Aikuisen tuleekin tiedostaa, että kosketukseen tulee olla lapsen lupa. Erityisesti uusien kosketusta sisältävien lorujen kohdalla saatan kysyä lapselta luvan sen tekemiseen hänelle ja tarkkailen jokaisen reaktiota kosketukseen etukäteen. Kasvattajan tuleekin osata tulkita lapsen ruumiin eleitä ja kieltä (Keränen ym. 2017, 258). Lapsi saattaa kieltäytyä kosketuksesta sanoin, mutta osa mahdollisesti vain vetäytyy kauemmaksi. Esimerkiksi jos teen runoja, joihin yhdistän kosketusta lapsen kasvoihin, huomioin kosketuksen intiimin luonteen ja teen sen ensinnä lapselle, jonka tiedän suhtautuvan positiivisesti kosketukseen, jolloin useimmat sallivat kosketuksen itselleenkin. Huomioimalla sen, että hyväkään kosketus ei aina tunnu lapsesta hyvältä (vrt. Keränen ym. 2017, 259), on mahdollista, että sellainen lapsi, joka muuten kieltäytyisi runosta, joka vaatii kosketuksen sietämistä, saattaakin jopa hakeutua sen pariin. Usein saatan antaa lapselle mahdollisuuden valita teenkö hänelle käsi-, syli- vai kasvorumon, joihin kaikkiin liittyy erilainen kosketus, mutta jotka kuitenkin kaikki huomioivat lapsen yksilöllisesti. Kun ryhmän kanssa on hyödynnetty lastenlyriikkaa usein, voidaan kysyä suoraan, että minkä runon lapsi haluaa.

Nykyään varhaiskasvatuksessa painotetaan paljon lasten kanssa tehtävää tunnetyötä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tuodaan esiin, kuinka varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja säätelyssä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 33). Lastenlyriikassa tunteet ovatkin vahvasti läsnä. Jokainen varmasti tunnistaa, kuinka musiikissa lyriikka tarjoaa samaistumiskohteita tunteille ja mahdollistaa oman elämän ja itsensä peilaamisen. Lyriikan muoto mahdollistaa sen avulla tapahtuvan erityisen samaistumisen. Samalla tavalla lastenkin kohdalla toimii laadukas lastenlyriikka, jota meiltä löytyy runsaasti. Olen käyttänyt köröttelyrunona esimerkiksi Mariskan runoa *Itkulitku*:

Siiri Sirpelöinen
itkulitkuu nieli,
syliin halus istuu,
oli paha mieli.
Tahtoi ison tutin,

Körötellen.

Keinutellen.

sitten tuttii kaksi,
 lisäksi lasin maitoo,
 olon paremmaksi.

Temput taisi tepsii,
 kun jo hetken päästä
 hihitellen hihaan,
 nenän pyyhki räystä.
 Niin se elo menee,
 itku tulee aina,
 torstaina jos suree,
 nauraa perjantaina.

(Mariska, Määt ja muut)

Köröttely jatkuu.

Keinuttelu jatkuu.

Kutitus.

Runossa keskustellaan siitä, kuinka itkeminen on normaalia ja annetaan myös keinoja, joilla lohdutautua. Loruleikkinä korostetaan tätä samaa esimerkiksi keinutteluun kytkeytyvällä läheisyydellä. Runo kuitenkin päätetään kutitukseen ja nauruun, aivan kuten runossa itsessäänkin tuodaan esiin, että vaikka joskus itkettää niin se menee ohi ja toisinaan myös naurattaa. Samaan tapaan Petra Heikkilä puhuttelee runossaan *Tyhjäntakia* lasta siitä, kuinka toimia suuttumuksen aikana:

Jos joskus ottaa aivoon
 ihan tyhjän takia
 niin älä ratkee raivoon
 vaan matki tätä makia:
 silmät korvat kiinni pistä
 ja ole hiljaa ihan,
 pian et enää muista mistä
 alkuun sait vihan.

(Heikkilä, Makin makikkaa)

Lastenlyriikkaa voikin käyttää suoraan lapsen tunnekasvatuksen tukemisessa niiden tarjotessa tukea tunteiden käsittelyyn. Leikki-ikäiselle lapselle runo voi välittää tietoa monimutkaisista ja vaikeastikin hahmottuvista asioista ja tunteista. Lastenlyriikassa ihmetellään elämän perusasioita mutkattomasti ja moni lastenruno tyydyttääkin lapsen luontaista uteliaisuutta kysymällä välillä hyvinkin syvälle ihmisen olemassaolon arvoitukseen meneviä kysymyksiä. (Heikkilä-Halttunen 2015, 162.) Runo saattaakin kysellä paljon ja ikään kuin jäljitellä lapsen maailmaan kohdistamaa pohdintaa. Esimerkiksi Tuula Korolainen pohtii *Syyskysymyksiä*:

Luuletko että pilvet
 tahtoo sataa aina?
 Luuletko että tuulen
 sopii tuulla sunnuntaina?

Luuletko että lätäköihin
sattuu kun niihin astuu?
Luuletko että talosta
on hauskaa kun katto kastuu?
Luuletko että madon on kylmä
märällä kalliolla?
Luuletko että koivusta
on noloa alasti olla?

(Korolainen, Taivasta hipoo hännänpää.)

Samalla, kun runossa tuodaan esiin syksyyn liittyviä asioita, saa lapsi pohtia yhdessä runon kanssa ja ihmetellä maailman outoutta. Lastenlyriikka ei keskitykään pelkästään helppoihin tai mukaviin asioihin, vaan runoissa käsitellään vaikeitakin aiheita. Jo perinneloruissa jopa kuolema on ollut läsnä ja uudemmassa lastenlyriikassa saatetaan puolestaan käsitellä esimerkiksi surua tai vanhempien eroa, kuten Tuula Korolaisen runossa *Niilo*:

Ne sahasi kodin keskeltä poikki
ja sitten ne eri suuntiin loikki,
multa ja veljeltä meni rauha
me venytään niin kuin kuminauha
kun osien välissä on kuilu,
aikuiset kaikki haistakaa huilu.
Vain mainoksissa on kodin onni
ja minulla akvaariossa monni.

(Korolainen, Taivasta hipoo hännänpää)

Metaforakieltä hyödyntäen runossa ilmaistaan lapsen suuttumusta vanhempien eron ja lasten elämän sekoittamisen vuoksi. Eroperheen lapsi voi runon kautta löytää lohdutusta ja samaistumis pintaa mielessään myllertäville tunteille. Pirkko Ilmanen painottaa, kuinka runous, sadut ja myytit käyttävät runsaasti metaforia eli kielikuvia ja soveltuvat siksi kirjallisuuden lajeista erityisesti käsittelemään tunteita. Metafora-kieli on terapeutista, koska siinä pystytään yhdellä sanalla ilmaisemaan niin paljon. Ilmanen puhuukin metaforista sanataiteen miniatyyrimaaluksina. Metaforakielen avulla ihminen voi päästä käsittelemään vaikeitakin tai jopa itseltä piilotettuja tunteita. Kuten Ilmanen korostaa runous suorastaan viljelee metaforia ja on sen vuoksi kaunokirjallisuuden lajeista kirjallisuusterapeutisesti hoitavinta sanataidetta. Metaforat kertovat lempeän epäsuorasti kipeistäkin asioista luoden konkreettisia kuvia tunteille ja toimivat näin myös lohduttajina. Erityisesti lapsilla runon kieli vapauttaa Ilmanen mukaan tunteita, joita lapsi ei ehkä osaisi muuten ilmaista. Tämä tapahtuu reaali maailmasta etäännyttämällä. Runoilla voi olla terapeutinen luonne ja vaikka ei tehdä varsinaista terapiaa, runous toimii itsehoidollisesti ja lisää itsetuntemusta (Ilmanen 2019, 12-13). Lastenlyriikka tarjoaakin mielestäni muun kirjallisuuden tapaan tukea sosiaalisten taitojen

vahvistumiselle ja tunne-elämän kehittymiselle. Ne rohkaisevat, lohduttavat ja tukevat itsenäistymistä. Niissä käsitellään pelkoja ja pettymyksiä, toiveita ja haaveita. (vrt. Hakamo 2011, 60.)

2.2 Lastenlyriikan yhdistäminen liikkumiseen

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 48). Lapsen normaalin fyysisen kasvun ja kehityksen kannalta on välttämätöntä, että lapsi liikkuu. Motoriset perustaidot voivat kehittyä, kun fyysiset edellytykset, hermostollinen kehitys ja havaintotoiminnot ovat kehittyneet riittävän pitkälle ja lapsi on saanut harjoitella liikkumista. Suurilla lihasryhmillä tuettujen motoristen taitojen hallinta on edellytyksenä hienomotoristen taitojen kehitykselle. Lapsen aktiivinen ja vastavuoroinen toiminta muokkaa myös kognitiivisia taitoja. Havaitsemiseen liittyvillä prosesseilla on keskeinen rooli niin tietojen, taitojen kuin motoriikankin oppimisessa, joten puutteellisilla liikuntataidoilla on todettu olevan yhteyttä erilaisiin oppimisen ongelmiin. Pieni lapsi rakentaa toiminnan välityksellä itselleen mielikuvia kaikkia aisteja käyttäen. Sanat itsessään ovat abstrakteja käsitteitä, joten lapsi oppii sanojen merkityksiä toiminnan ja kehollisten kokemusten yhteydessä. (Pönkkö & Sääkslahti 2017, 487-488.)

Hermo-lihasjärjestelmän, luuston ja lihaksiston kehityksellä on suuri vaikutus motoriseen kehitykseen. Motoriseen kehitykseen vaikuttavat myös ympäristön tarjoamat mahdollisuudet. Kehityssuunta etenee päästä jalkoihin ja keskustasta ääreisosiin. Pään, niskan ja hartianseudun liikkeet kehittyvät ensin ja vasta sen jälkeen jalkojen ja varpaiden liikkeet. Lapsen motorinen kehitys seuraa myös hermojärjestelmän kehitystä. Ensin kehittyvät refleksiliikkeet ilman isojen aivojen myötävaikutusta. Isojen aivojen vaikutus alkaa näkyä symmetrisissä liikkeissä, jolloin lapsi tavoittelee esinettä molemmin käsin. Tahdonalaiset, motivoituneet ja eriytyneet liikkeet ilmentävät jo kehittynyttä vaihetta. Tavoitteena on saavuttaa automatisoitunut taso, jolloin lapsen ei tarvitse ajatella liikkumistaan, vaan hän voi tehdä kahta asiaa samanaikaisesti. (Karvonen 2002, 33-34.)

Satu Grünthal mainitsee, että on tutkijoita, joiden mielestä lastenlyriikan syvin olemus ei olekaan kielessä, vaan juuri ruumiillisessa rytmin ja kielen kokemisessa (Grünthal 2017, 58), minkä kautta voisi ajatella lastenlyriikan soveltuvan erityisen hyvin myös lapsen motoriikan kehityksen tukemiseen. Grünthal viittaa Karen Coatsin artikkeliin, jossa tämä näkee lyriikan merkityksen siinä,

että se tuo aistinvaraisen kokemuksen ja konseptuaalisen kielen yhteen. Lastenlyriikassa rytmi on tarttuvaa ja siinä käytetään ennustettavissa olevia riimejä, mistä seuraa, että lastenlyriikka on lähes vastustamattoman osallistavaa. Coats korostaa lastenlyriikan merkitystä lapsen vuorovaikutuksessa ympäristöönsä sekä kielen kehollisuutta. (Coats 2013, 135, 137, 139.) Myös Hannele Huovi on nähnyt runonsa monella tapaa ruumiin runoutena, sillä niihin kuuluu hellyys ja kosketus, kun kuitenkin samalla viihdytetään niin lasta kuin hänen kanssaan olevaa aikuista ja luodaan yhteyttä heidän välilleen (Havaste 2004, 14).

Elina Pulli yhdistää lastenlyriikkaa liikkumiseen. Pullin tavoitteena on ollut lasten liikkeelle houkuttelu ja toisaalta halu rohkaista aikuista kunnioittamaan lapsen toiminnallisuuteen sisältyvää oppimisen mahdollisuutta. Hän tuo esiin, kuinka lasten lyriikkaan liittyy toiminnallinen ulottuvuus. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä selkeämmin toiminnallisuus on lapselle luontainen tapa olla olemassa; leikkiä, tutkia ja kokeilla. (Pulli 2004, 12-13.) Lastenlyriikkaa voidaan hyödyntää lasten liikuntakokemusten monipuolistajina ja kehontuntemuksen kehittäjänä pienestä pitäen ja runoihin onkin helppoa lisätä monipuolista liikettä. Runo voi itsessään ohjata liikettä, kuten esimerkiksi Hannele Huovin runossa *Kuningas jumppaa*:

Humppaa, pumppaa,
kuningas jumppaa.
Koivet kattoon,
kaviot ristiin,
harja hassuun huiskeeseen,
turnajaisten tuiskeeseen.

*Koukistetetaan jalkoja istuen.
Kurotus varpaisiin ristikkäin.
Keikahdetaan selälleen, jalat ylös.
Ristitään jalat.
Heilutetaan jalkoja puolelta
toiselle*

Kuka jalkoja heiluttaa?
Kuka on kuningas?
Mikä on maa?

*Heilutetaan jalkoja.
Keikahdetaan takaisin istumaan.*

(Huovi, Hiiri mittaa maailmaa)

Vaikka Huovin runo määrittää liikettä, se sisältää hyvin abstraktia kieltä ja edellyttää, että lapsi osaa yhdistää esimerkiksi sanan koivet jalkoihin ja eläinten kaviot jalkojen osiksi. Tässä runoleikissä hyödynnetään sanarytmiä. Liike kohdistuu koko kehoon ja edellyttää jo isompaa kehonhallintaa. Runoon yhdistyy helposti eri puolien liikettä ja mahdollista on yhdistää myös ristikkäisliike. Siinä esiintyy saman kuuloisia sanoja, joiden voi nähdä innostavan riimittelyyn. Myös yleensä runoleikeissä tulee huomioida keskiviivan ylitys ja koko keho eri puoliseen saadaan niiden avulla helposti liikkeelle. Lastenlyriikassa isompien lasten kanssa tulee huomioida, että käytetyt liikkeet

kohdistuvat koko kehoon ja vaativat jo jonkin verran kehonhallintaa. Esimerkiksi ristikkäisliikkeillä uskotaan olevan selkeä aivopuoliskojen yhteistoimintaa stimuloiva vaikutus (Pulli 2004, 18), joten niiden yhdistämistä runoleikkiin tulee huomioida.

Keskimäärin 2-7-vuotiaana lapsi oppii hallitsemaan perusliikuntataidot. Perusliikkumistaidot ovat tasapainotaidot, liikkumistaidot ja käsittelytaidot. 2-3-vuotiailla liikkeet ovat vielä koordinoimattomia, kun 3-5-vuotiaalla koordinaatio ja rytmi paranevat ja lapsi pystyy paremmin kontrolloimaan liikeitään. 3-4-vuotiailla oman kehon hahmotusta tuetaan siten, että lapsi ohjataan paikantamaan ja liikuttamaan pyydetessä omaa päätä, käsiä, jalkoja, varpaita, vatsaa ja peppua. Yli neljävuotiailla kehon hahmottaminen paranee nopeasti ja motoriset perustaidot vakiintuvat vähitellen. 5-6-vuotiaita tulee ohjata tunnistamaan ja tahdonalaisesti liikuttamaan kaulaa, olkapäitä, lantiota, reisiä, polvia, kantapäitä sekä jalkapohjia. Kun tietoisuus eri puolista eli lateraalisuus kehittyy lapsella, on edellytyksiä oppia tunnistamaan ja liikuttamaan kehon eri puolia eli oikeaa ja vasenta sekä etu- ja takapuolta. Kehittyntä vaihetta aletaan saavuttaa 6-7-vuoden iässä, mutta tämä on hyvin yksilöllistä. Kehittyneessä vaiheessa kaikki liikkeen osa-alueet ovat integroituneet oikeaksi ja koordinoituksi kokonaisuudeksi. Erityisesti havaintomotorisiin taitoihin ja motoristen perustaitojen harjoitteluun käytetään sisäliikuntaa ilman välineitä ja tähän myös lastenlyriikkaan pohjaavat leikit soveltuvat hyvin. (Pönnkö & Sääkslahti 2017, 491-492; Karvonen 2002, 34-35.)

Eri ikäkausille kehoon tutustumisesta ja sen kehityksen tukemisesta voidaan tehdä hauskaa lastenlyriikan avulla. Runoleikkejä suunniteltaessa on hyvä tiedostaa, mitä lapsen motoriikan osa-alueita käytetty lastenlyriikka voi kehittää, vaikka toisaalta siihen ei pidä liiaksi jämähtää, koska lastenlyriikan käytössä on vahvasti kyse myös leikillisyydestä. Lastenlyriikkaa käytettäessä on kuitenkin mahdollista huomioida liikkeen kohdistaminen juuri kehityskaudelle otollisella tavalla. Muutaman kuukauden ikäisen kanssa voidaan alkaa leikkiä erilaisia kehon hahmotukseen liittyviä loruleikkejä. Keinuttelua ja ilmaan nostamista sisältävät leikkirunot vaikuttavat myös keskushermoston kypsymiseen, kehon koordinaatiokykyyn ja tasapainoistun kehittymiseen. Toiminnallisissa viihdytysloruissa lapsi hahmottaa ympäristöään, läheisiään ja omaa kehoaan. Kun samaa lorua toistetaan, lapsi oppii odottamaan niiden kliimaksia. Leikkiloruissa yllätyksen aiheuttaa liikeradan ennakoimaton käänne, kuten nostaminen ylös, laskeminen alas, tai vakaassa körötysrytmissä äkillinen notkahdus. Nämä aiheuttavat jännityksen, odotuksen ja ilon yhdistelmän, joka on samanaikaisesti uusi ja kuitenkin tuttu ja turvallinen. (Heikkilä-Halttunen 2015, 18-20.) Esimerkiksi Kirsi Kunnaksen *Iloinen auto* soveltuu hyvin leikittäväksi köröttelyleikkinä monen ikäisten kanssa:

Ii, huusi auto,
 olen iloinen,
 vaikka ajajani
 onkin satakiloinen,
 hän harrastaa jumppaa
 ja kunnolla pumppaa
 kaasua ja jarrua,
                     kaasua ja jarrua,
 kytkintä käyttää,
 vilkkua näyttää,
 rattia kääntää,
 vaihdetta vääntää,
 siis kunnon autojumppaa.

(Pikku Pegasos, Kunnas)

Lapsi sylissä körötellen.

*Koukista toista jalkaa
 ja toista.
 Molemmat jalat koukkuun ja takaisin.
 Molemmat jalat koukkuun ja takaisin.
 Kallistus sivulle
 ja toiselle.
 Kallistus sivulle
 ja toiselle.
 Keikahdetaan lapsen kanssa selälleen ja
 takaisin.*

Lapsen kehitysvaihe vaikuttaa siihen, miten kyseistä viihdytysleikkiä kannattaa leikkiä. Aivan pienen lapsen kanssa sitä voidaan käyttää niin, että lapsi on jumpattavana ja aikuinen liikuttaa hänen kehonsa osia tai sitten kuten tässä leikkiohjeessa niin, että aikuinen liikuttaa lasta omalla kehollaan.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet nostavat varhaiskasvatuksen tavoitteeksi lapsen monipuoliseen liikuntaan innostamisen sekä liikunnan ilon kokemuksen. Varhaiskasvatuksessa tulee kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 47-48.) Lastenlyriikka tarjoaa monipuolisen ja toiminnallisen tavan innostaa lapsia liikkumiseen. Siinä yhdistyvät leikki ja liikunta. Leikki onkin keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksessa tulee tarjota lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikissä lapsi oppii siitä huolimatta, että kyseessä ei lapselle itselleen ole oppimistapahtuma, vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2018, 38.)

Liikkuminen on pienelle lapselle syömiseen ja nukkumiseen verrattava inhimillinen ja kehityksellinen tarve. Ihmisen hermosto kehittyy nopeimmin alle kolmevuotiaana. Alle kolmevuotiaiden kanssa tärkeintä on pienin askelin etenevä, koko kehon liikkeen kautta tapahtuva oppiminen. Lapset myös rakastavat toistoa ja oppivat vain toistojen avulla. (Pulli 2007, 4-5.) Toisto on lastenlyriikassa jo rakenteellista, mutta pieni lapsi nautti myös saman tutun lorun toistamisesta. Kun lapsi liikkuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristönsä kanssa, hermosolujen väliset yhteydet kehittyvät ja oppimisen edellytykset muotoutuvat. Uuden oppiminen tulee mahdolliseksi toiminnan kautta. (Pulli 2007, 6.)

Pulli korostaa kehontuntemusta ja kehon monipuolisen käytön tärkeyttä. Motorisen kehityksen on seurattava yleistä kehityspeeriaatetta, jossa ensin kehittyy taju omasta kehosta, sitten karkeamotoriikka ja vihdoin hienomotoriikka. (Pulli 2007, 7.) Lastenlyriikkaan perustuvissa leikeissä tämän huomioiminen on tärkeää. Aivan pienten vauvojen kanssa lähdetäänkin erityisesti kehonhahmottamisesta silityksen, sormi- ja varvasleikkien ja laajempaa liikettä vaativien leikkien kautta. Niiden avulla ohjataan lapsen oman kehon tuntemista ja tutustumista sen liikemahdollisuuksiin. Alle kaksivuotiailla tutustuminen omaan kehoon alkaakin silmien, nenän, korvien, suun ja navan löytämisestä omasta kehosta (Pönkkö & Sääkslahti 2017, 490). Tähän löytyy runsaasti aineistoa lastenlyriikan hellyttelyrunoista. Mahdollista tässäkin on käyttää esimerkiksi aiemmin esiin nostettua Eppu Nuotion runoa *Ai, että*, jossa paikannetaan ja nimetään eri kehonosia.

Alle kolmevuotiaat lapset kehittyvät samanaikaisesti monella eri osa-alueella. Koko kehon liikkeellä on suuri kehityksellinen merkitys juuri silloin, kun lapsi opettelee kieltä sekä ympäristön hahmottamiseen, sosiaaliseen kanssakäymiseen ja tunteiden ilmaisemiseen liittyviä taitoja. Kehitysprosessien päällekkäisyyden vuoksi voidaan ajatella hyväksi toimintamalliksi sen, että liikkumaan oppimisen tukeminen kietoutuu kielen oppimisen tukemiseen sekä sosiaalisen kanssakäymisen ja tunneilmaisun oppimiseen. (Pulli 2007, 9.) Näihin kaikkiin näen lastenlyriikan ja erityisesti siihen kytkeytyvien runoleikkien, tarjoavan mahdollisuuksia. Alle kolmevuotias lapsi tarvitsee liikettä, vauhtia ja kokeilemista, muuten hänen kehityksensä, kehonkuvan muodostumisensa ja kehon käyttömahdollisuuksiin tutustumisensa saattaa vaarantua. Oppiakseen käyttämään kehoaan lapsen on saatava kokeilla. Mitä monipuolisemmin pieni lapsi osaa kehoaan käyttää, sitä paremmin hän pärjää tavallisissa arkisissa tilanteissa. Tapaturma-alttiita ovat ne lapset, jotka eivät ole vielä oppineen käyttämään kehoaan tai joilla on toiminnan säätelyn vaikeuksia. (Pulli 2007, 7, 13.) Elina Pulli esittelee lorunsa, joka ohjaa lasta monenlaiseen liikkeeseen, mutta myös viikonpäivien harjoitteluun:

Maanantaina mahat maahan,
 tiistaina tehdään tasahyppyjä,
 keskiviikkona kyljet kaarelle,
 torstaina taputellaan takapuolta,
 perjantaina pyöritään paikallaan,
 lauantaina luistellaan lattialla,
 sunnuntaina seistään suorana.
 Sitten syli sykkyrälle.
 (Pulli, Loruloikkaa!)

Pulli (2004) korostaa lastenlyriikasta puhuessaan toiminallista leikkiä ja koko kehon liikettä. Toiminnallisuudessa tulee huomioida rytmi, aika ja toisto. Liikkeen ja lorun yhdistäminen ei ole helppoa, joten lapselle on helpompaa opetella ensin liikkumaan runon mukaisesti, kun itse runon ulkoa oppiminen tapahtuu myöhemmin. (Pulli 2004, 18.) Itse olen esimerkiksi saattanut hyödyntää ryhmälle tuttuja runoja siirtymissä, jolloin olemme marssineet runoa hokien, missä siinäkin lapsi saa omanlaisensa kokemuksen runon sisältämästä rytmistä. Pikkuhiljaa rytmisistä harjoitteista muodostuu kokonaisuus, joka tukee rytmiiikan oppimista ja rytmin mukaan liikkumista. Liikkeen rytmi luo pohjaa tavu-, sana- ja lorurytmin oppimiselle. Pulli puhuu tavuttamisharjoituksista, joiden avulla tuetaan lapsen kielen kehitystä. Yhdistämällä tavuttamiseen liikkeitä, erityisesti kehon keskiviivan ylittäviä, saadaan kehon ja samalla aivojen eri puolet toimimaan paremmin yhdessä. Tavutuksissa kannattaa siis käyttää koko kehoa ja kehon eri puolia; ei aina pelkkää taputusta. Kehontuntemusta edistäviä ja liikkumaan houkuttelevia loruja kannattaa käyttää joka päivä. Näin myös lapsen leikki saa uusia ulottuvuuksia ja lapsi voi rohkaistua omaan riittelyyn. Samalla voidaan oppia omaan kehoon, suuntiin, tilaan ja aikaan liittyviä käsitteitä. (Pulli 2004, 18-20.)

Sekä Pulli että Pirkko Karvonen (2002) painottavat kokonaisvaltaisen liikkeen merkitystä oppimisessa, missä lastenlyriikka toimii oppimisen tukena. Karvosen mukaan liikuntakasvatuksen tavoitteena on ensisijaisesti edistää lapsen motorista ja fyysistä kehitystä ja sen lisäksi tukea muuta oppimista ja kehitystä. Liikunnan avulla voidaan vaikuttaa lapsen minäkuvan ja itsetunnon vahvistamiseen, sosiaalisuuden kehittymiseen sekä ajattelutoimintojen tukemiseen. Kokemuksellisessa, elämyksiin pohjautuvassa lähestymistavassa korostuu liikunnan merkitys elämysten antajana, itsetuntemuksen lisääjänä ja ilmaisun välineenä. Loruilla ja lauluilla voidaan tukea liikkeen rytmiä ja lapsi kehittää samalla kielellistä tietoisuuttaan. Loruilu voi rytmittää myös hengitystä. Liikkeen idean sisäistämistä voi tukea loruilu, jossa yhdistetään esimerkiksi liikettä ja kehonosien nimeämistä. Kun lapsi saa kokea ja tuntea koko kehollaan lorutellen, jää kokonaisvaltainen liikkumistapahtuma todennäköisesti paremmin mieleen. (Karvonen 2002, 13-14.) Myös runoilijat itse tunnistavat lastenlyriikan mahdollisuudet ja esimerkiksi Eppu Nuotion runossa *Myllertäjät* ohjataan lasta monenlaiseen liikkeeseen, mutta samalla myös nimetään kehonosia, sanallistetaan liikkumista ja käytetään hyvin kuvailevaa kieltä:

Polvet maahan, polvet maahan
niin voi konttaus alkaa!
Kädet maahan, kädet maahan
ja sitten nostetaan jalkaa.
Kontti kontti konttentaa,
näin sitä kontataan.

Peppu maahan, peppu maahan
niin saa alkaa pyllerrys!
Eteenpäin ja eteenpäin,
mahassa tuntuu myllerrys.
Peppu, peppu, pepanpaa,
näin sitä pepulla kuljetaan.

Maha maahan, maha maahan
niin saadaan vähän ryömiä!
Multaa tehdään, multaa tehdään
koloja matojen syömiä.
Mato mato mattentaa,
näin sitä mahalla matkataan.

Selkä maahan, selkä maahan
niin saa kuunnella tuulta.
Puiden oksat, puiden oksat
kuljettaa viestiä kuulta.
Äidin kanssa, äidin kanssa
vierekkäin pötkötellään.
Ei ole enää, ei ole enää,
ei ole kiirettä kellään.

(Nuotio, Silkkipaperitaivas.)

Monissa uusissa pienten lasten runokirjoissa annetaan ohjeita vauvan leikittämiseen ja loruihin kytkeytyvistä motorisista harjoitteista (Heikkilä-Halttunen 2015, 15). Tällaisia runokirjoja ovat kirjoittaneet esimerkiksi Hannele Huovi, Eppu Nuotio ja Elina Pulli. Itse olen hyödyntänyt paljon Anna Anttosen ja Kati Inkalan teosta Riimikissa kikattaa (2013), johon he ovat koonneet oululaisessa Valveen sanataidekoulussa hyödyntämiään runoja leikkiohjeineen. Kuitenkin ilman ohjeistuksiakin pärjää, sillä runojen rytmisen kieli antaa jo itsessään suuntaa liikeradoille oman vaiston mukaisesti (Heikkilä-Halttunen 2015, 15). Näen kuitenkin, että tällaisten runokirjojen avulla voidaan oppia tunnistamaan, miten tietynlaista rytmiä voi hyödyntää leikissä ja mahdollisesti myös muokkaamaan runojen käyttöä niin, että ne soveltuvat käytettäväksi myös vähän isompien lasten kanssa.

On hyvä tunnistaa myös, että samaa runoa voi hyödyntää eri ikäisen lapsen kanssa eri tavoin – saman runon, jonka aikuinen tekee pienelle voi isompi lapsi toteuttaa itse leikkien. Motorinen harjoittelu ja loruttelu voidaan yhdistää, jolloin runon eri vaiheissa liikutaan runon mukaisella tavalla taputellen, tömistellen, hyppien tai kyykistyen (Heikkilä-Halttunen 2015, 159). Lastenlyriikkaan voidaan helposti yhdistää myös kävelyä niin eteen, taakse kuin sivulle, yhdellä jalalla seisomista ja muuta tasapainoilua, konttaamista, karhu- ja rapukävelyä... Mahdollisuuksia riittää, vaikka kuinka, kun

vähän käyttää mielikuvitusta. Esimerkiksi Kirsi Kunnaksen runoa *Kissa kehrää* voitaisiin käyttää jopa kuperkeikan harjoitteluun, kunhan lasta on ensin ohjeistettu oikeanlaiseen suoritukseen:

Kissa kehrää lankaa,
langat kerään pankaa!
Langankerät koriin,
kori viedään Poriin.

*Pyöritetään kyykyssä käsiä toistensa ympäri,
pyöristetään niska ja selkä, leuka rintaan.
Kädet lattiaan
ja heitetään kuperkeikka.*

Porin koira yksi kaksi
haukkuu langan karkeaksi,
kehuu sitten hiukan,
maksaa maksun niukan.

*Kopistellaan istuen kantapäillä
Keikahdus selälleen ja
takaisin istumaan.*

(Kunnas, Tiitiäisen tuluskukkaro.)

Lorujen avulla lapsi oppii hahmottamaan omaa kehoaan pienestä pitäen ensin kosketuksen ja keskilinjan ylitystä hyödyntävien runoleikkien kautta ja myöhemmin vaativampien esimerkiksi tasapainoa tai vaikkapa karhukävelyä hyödyntävien leikkien avulla. Runoleikkeihin voidaan yhdistää hyvin monenlaisia liikkeitä ja lapset voivat kehittää liikkeitä myös itse. Runot voivat toimia myös virikkeenä vauhdikkaampiin leikkeihin tai niitä voidaan leikkiä erilaisilla nopeuksilla. Runon rytmi, liikkeellisyys, tanssillisuus ja musikaalisuus tekevät runosta dynaamisen ja toiminnallisen (Ilmanen 2019, 13). Rytmien syke virittää kehomme liikkeeseen, jossa oppiminen kumpuaa perussykkeen kokemuksesta. Rytmittäjä on kykyä järjestellä osia, jaksotella sarjoja ja tehdä niistä kokonaisuuksia. Rytmittäjää on myös ajan, tilan ja voiman hahmotuskyky sekä kyky jäsentää lihastoiminnan oikea-aikaisuutta, kestoja ja nopeuden muutoksia. (Pulli 2004, 17.) Loruilla ja lauluilla tuetaan myös liikkeen rytmiä, ja samalla lapsi kehittää kielellistä tietoisuuttaan. Lastenlyriikkaa voidaan hyödyntää, jotta lapsi voi saada kokonaisvaltaisen ja mieleenpainuvan liikkumiskokemuksen. Liikkuminen voi tehdä oppimisesta mielekkäämpää. (vrt. Karvonen 2002, 14-15.)

Kehontuntemus sekä itsetunnon ja itseluottamuksen vahvistaminen on lapselle erittäin tärkeä varhaisvuosien kehityksessä, mitä monipuolisten liikuntaleikkien ja -harjoitusten avulla voidaan erittäin hyvin tukea (Karvonen 2002, 15). Lastenlyriikkaa hyödyntäviin loruleikkeihin voidaan yhdistää hyvin erilaisia toimintoja tarjoten lapselle monipuolinen liikunnallinen kokemus. Lisäksi niissä voidaan hyödyntää kosketusta ja katsetta, jotka erityisesti tukevat myös esimerkiksi itsetunnon kehittymistä. Viihdytysrunojen ja niihin liitettyjen toimintojen ytimessä on leikillisuus, joten niiden keholliset haasteet eivät aseta mielestäni lapselle painetta suorittamisesta vaan voivat paremminkin innostaa kokeiluun. Huomioimalla osaltaan lapsen kehitysvaihetta ja myös lähikehityksen vyöhykettä, voidaan lapsen itseluottamusta kehittää runoleikkien tarjoamalla sopivan tasoilla

haasteilla. Epäonnistuminen ei kuitenkaan haittaa, koska kyse ei ole suorituksesta, vaan leikistä. Liikuntakasvatuksen tavoitteena on ensisijaisesti edistää lapsen motorista ja fyysistä kehitystä ja sen lisäksi tukea muuta oppimista ja kehitystä. Liikunnan avulla voidaan vaikuttaa lapsen minäkuvan ja itsetunnon vahvistumiseen, sosiaalisuuden kehittymiseen sekä ajattelutoimintojen tukemiseen. Lasten liikunnassa keskeistä on koordinaatiivisten ja havaintomotoristen toimintojen harjoittaminen. (Karvonen 2002, 13-14.)

Liikuntaleikit tuottavat iloa ja innostusta, vapauttavat ja rentouttavat. Ne kehittävät perusliikuntataitoja ja samalla koordinaatiokyvyt saavat harjoitusta. (Karvonen 2009, 86.) Lasten liikkumisen tuleekin vaihdella luontevasti kestoltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 48). Esimerkiksi moniin perinteisiin hippaleikkeihin saattaa liittyä niin sanottuja leikinaloitusrunoja. Uudempaakin lastenlyriikkaa voidaan hyödyntää myös tähän tarkoitukseen. Meillä paristakin runoleikistä onkin yhdessä lasten kanssa kehittynyt aloitusrunoja juuri hippaleikkeihin. Niissä korostuu monipuolinen liike, koska toteutamme ensin hyvinkin monipuolista liikettä jo varsinaisessa runossa ja liike etenee lopussa edelleen vielä juoksuksi ja kisailuksi hippaleikin kautta. Olemme esimerkiksi leikkineet ”hämähäkki-hippaa”, jossa aloitusrunona toimii Jukka Itkosen runo *Kilometri lankaa*, johon leikin ovat kehittäneet Anna Anttonen ja Kati Inkala:

Hämähäkin sisällä on kilometri lankaa.	<i>Pyöritetään käsiä toistensa ympäri.</i>
Hämähäkillä ei ole selkärangaa.	<i>Laskeudutaan lattialle selinmakuulle.</i>
Mitä häkki tekisikään selkärangalla, se hankkii elantonsa tahmealla langalla.	<i>Noustaan verkkaalleen istumaan.</i>
Hämärässä hämähäkki hyönteisiä hämää, yökköäkin iltatuulen matkaan lähettämää.	<i>Kontataan.</i>
Kuu on noussut taivaalle ja on tullut yö.	<i>Kädet korkealle ilmaan ja kaaressa alas.</i>
Keskiyöllä hämähäkki päivällistä syö.	<i>Kutitetaan lasta ja napataan syliin.</i>

(Riimikissa kikattaa, Itkonen.)

Itse olen käyttänyt kyseistä runoa ryhmäleikkinä 3-5-vuotiaiden kanssa. Siinä aikuinen on toiminut leikittäjänä ja lausuu runon sekä näyttää esimerkin liikkeisiin. Lapset toistavat liikkeet, mutta ovat myös hämähäkin päivällisiä, joten he ryntäävätkin lopussa karkuun ja aikuinen yrittää saada heitä kiinni kutittaakseen. Leikki alkaa uudestaan alusta aikuisen palatessa salin keskelle. Kuten Pullin leikkiohjeissa, myös minä näen lastenlyriikan käytön suurelta osalta leikkeinä ja harjoitteina, joissa aikuinen osallistuu liikkumiseen tai lapsen liikuttamiseen eli aikuinen on aktiivinen leikkijä, joka antaa mallin ja on lapsen käytettävissä. Näin myös lapsi oppii rikastamaan leikkiään. (vrt. Pulli 2007, 11.) Parhaimmillaan yhdessä keksitty leikki voi muuttua koko ryhmän yhteiseksi perinteeksi (Pulli 2004, 14) ja juuri näin meillä ainakin on esimerkiksi hippaleikeissä käynyt.

Loru on Pullin näkemyksen mukaan käyttötavaraa ja muunneltavissa käyttötarkoituksen mukaisesti (Pulli 2004, 11). Tämä on mielestäni hyvä huomio käytettäessä lastenlyriikkaa leikeissä. Oleellista ei ole välttämättä, että muistaako runon täysin oikein, kun tarkoitus on innostaa leikkimään ja liikkumaan. Tarvittaessa runoa voidaan muokata käyttöön paremmin sopivaksi ja jos ei esimerkiksi muista runoa, jossa olisi lentokone, voidaan lapsen mieliksi muokata se johonkin sopivaan runoon. Itse olen hyvin paljon käyttänyt loruleikkinä lasten kanssa aiemmin esiin nostamaani Kirsi Kunnaksen runoa *Iloinen auto*, mihin lapset ovat pyytäneet vaihtamaan auton paikalle milloin minkäkin koneen ja esimerkiksi erään lapsen kanssa runo leikitäänkin aina ”puimurijumppana”. Parhaimmillaan tämä voi virittää keskusteluun, että muuttuvatko runossa muut asiat tästä vaihdoksesta johtuen. Tällaiset keskustelut ovatkin tärkeä osa runouden käsittelyä. Samalla tapaa myös runoon kehitetty leikki voi muokkautua lasten käytössä eteenpäin kuten meillä aiemmin esitetyt hippaleikit ovat syntyneet.

Lastenlyriikan käyttö saattaa olla hyvin tilannesidonnaista. Erityisesti siirtymävaiheet ovat yleisiä lastenlyriikan hyödyntämisen hetkiä. Siirtymävaiheiden odottelu saattaa aiheuttaa lapsissa fyysistä levottomuutta (Helenius ja Lummelahti 2018, 160). Tässä lastenlyriikka toimii hyvänä rauhoittajana tarjoten lapsille toimintaa ja viihdykettä jonossa odottelun tai penkillä istuskelun sijaan. Sen sijaan, että ulos mentäessä vain odotettaisiin, että kaikki ovat valmiita, voidaan leikitellä runojen avulla. Erityisesti ulos lähtiessä, jos joudumme odottelemaan muita eteisessä tai pihassa, käytän yleensä koko kehoa liikkeeseen virittäviä, hieman vauhdikkaampia runoleikkejä. Ulkoleikeissä puolestaan hyödynnän lastenlyriikkaa siirtymissä marssin tahdittajina ja leikeissä alkuun virittäjinä. Vastaavasti vuoronodotuksessa esimerkiksi riisumaan, pukemaan tai vessaan siirryttäessä hyödynnän sylissä, kasvoille tai käteen tehtäviä loruja, joissa jokaiselle tarjoutuu hetki läheisyyteen ja

vuorovaikutukseen. Kyseiset runoleikit toimivatkin näissä tilanteissa paremminkin rauhoittajina. Tavoitteenani on niissä myös estää tiloja ruuhkautumasta, kun lapset siirtyvät tämän avulla luontevasti eteenpäin yksitellen.

On tärkeää huomata, että liikkuminen ja lastenlyriikan leikkimuotojen käyttö ei rajoitu vain liikuntatuokioihin, vaan niitä voidaan käyttää kaikessa arjessa. Aamupiiriin voidaan ottaa venyttelevä aamujumppaa, vaikka viikonpäivä- tai kuukausirunojen muodossa, siirtymissä voidaan marssia runon tahtiin, runo voi toimia alkuna leikille tai sitä voidaan pitää yksinkertaisesti tilaisuutena yhteiseen kahdenkeskiseen hetkeen lapsen kanssa. Vaikka lastenlyriikkaa voidaan hyödyntää kaikessa arjessa ja tuokiokeskeisestä ajattelusta pyritään nykyään erilleen, voidaan lastenlyriikastakin rakentaa myös erillisiä tuokioita. Tässä kannattaa suosia lähtemistä pienistä liikkeistä ja sormille tai varpaille tehtävistä loruista, joista sitten laajennetaan suurempaa kehohallintaa ja laajempaa tilaa vaativiin liikkeisiin. Lopussa taas rauhoitutaan. Tällaisen tuokion rakentamiseen voi ottaa mallia esimerkiksi Anna Anttosen ja Kati Inkalan Riimikissa kikattaa -teoksesta tai Elina Pullin kirjoista.

3 LASTENLYRIIKKA JA KIELELLINEN KEHITYS

3.1 Lastenlyriikka lapsen kielen kehityksen tukena

Kieli on keskeinen lapsen kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee mallintaa kieltä lapsille ja rohkaista lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 31.) Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kielellisten valmiuksien, taitojen ja identiteettien kehittymistä yhdessä vanhempien kanssa. Kieli on yhteydessä lapsen koko kehitykseen, sillä kieli on vuorovaikutuksen, ajattelun, ymmärtämisen ja oppimisen väline. Oppiminen tapahtuu turvallisten ihmissuhteiden kautta vuorovaikutuksessa ja erityisesti leikkien. Varhaiskasvatuksen kielellisesti rikas ympäristö tukee lapsen kielellistä kehitystä. (Helenius ja Lummelahti 2018, 92; Heikkilä-Halttunen 2015, 117.)

Lapsella on synnynnäinen kielenoppimiskyky, mutta hän tarvitsee oppimiseen ympäristön kielimalleja (Sarmavuori 2011, 86). Lapsen kieli kehittyy vuorovaikutuksessa hyvään yleiskieleen, jossa laatu on määrää tärkeämpi. Lapsen tulee kokea, että hänen tekemistään arvostetaan ja lapsi, jonka kanssa puuhaillaan ja jutellaan ja jolle luetaan paljon, vaikuttaa olevan paremmassa asemassa kielitaidon kehityksen suhteen. (Ahvanen & Holopainen 2014, 34.) Kielen kehittyminen liittyy kiinteästi muuhun lapsen kognitiiviseen kehitykseen, kuten älykkyyden, ajattelun, muistin, havaitsemisen ja puheen kehittymiseen (Nurmilaakso 2011, 31).

Lastenlyriikan etu lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa on siinä, että sitä on helppo käyttää läpäisten koko varhaiskasvatuksen arjen. Näin se tarjoaa myös runsaasti mahdollisuuksia tukea lapsen kielen kehityksessä. Pienen lapsen kanssa korostuvat perushoidolliset tilanteet. Esimerkiksi vaipanvaihto sujuu jouhevasti samalla lapsen varpailla ja jaloilla runoillen. Lapsen huomio on tässä luonnostaan aikuisen kasvoissa; hänen ilmeissään, eleissään ja suun liikkeissään. Samalla myös lapsi on katseen kohteena ja aikuisen äänensävy, katse ja kosketus ilmaisevat runoilla hänelle välittämistä. Vastaavasti pukemistilanteissa lastenlyriikka viihdyttää lasta ja estää häntä turhautumasta. Vaikka lastenlyriikan käyttöä korostetaan erityisesti pienten lasten kanssa ja painotetaan, kuinka niiden kautta vauvaikäinen pääsee osalliseksi kielestä, ei varhaiskasvatuksessa tule unohtaa myöskään isompien lasten kanssa lastenlyriikan mahdollisuuksia sylin tarjoajina ja sen

tarjoaman vuorovaikutuksen hellyyttä. Varsinkin isompien lasten kanssa voidaan aamupiireissä opetella vaikkapa viikonpäiviä tai kuukausia lastenlyriikan ja siihen kytkettyjen liikkeiden avulla. Samoin voidaan metsästä yhdessä riimipareja tai hyödyntää lastenlyriikan arvoitusperinnettä. Siirtymissä runot toimivat viihdyttäjinä ja rauhoittajina.

Lapsi nauttii puheen erilaisista äänneistä, puheen soinnista, riimittelystä ja loruttelusta. Kiinnostus riimeillä leikkimiseen on kansainvälinen ilmiö, sillä kaikkialla lapset nauttivat lastenlyriikan käytöstä (Nurmilaakso 2011, 32). Lastenlyriikka tarjoaa mahdollisuuksia lapsen kielen kehittymiselle. Siihen sisältyy runsaasti rytmiä, riimittelyä, hassuja sanoja, kehon osien nimiä ja lapseen liittyviä hellyttelysanoja. Runoleikkien avulla pyritään tukemaan lapsen varhaista kielellistä kehitystä sekä aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Lapset pystyvät syntymästään saakka poimimaan kuulemastaan puheesta äidinkiellensä mukaista painotusta, sävelkorkeutta, rytmiä sekä jaksottelua. Kielen kehittyminen edellyttää lapsen aktiivista toimintaa, keskushermoston ja aivotoiminnan kehittymistä sekä sellaista ympäristöä, missä kieltä käytetään. (Karvonen 2011, 17.) Lastenlyriikassa korostuvatkin ne kielen ulottuvuudet, jotka ovat muutenkin pienelle lapselle verbaalisen viestin sisältöä tärkeämpiä eli rytmi, sävy, toistorakenteet ja auditiivisesti kiinnostavat äänneyhdistelmät (Suojala 2001, 69). Lastenlyriikka laajentaa lapsen sanavarastoa ja kehittää kielen tajua. Hauskat riimit lisäävät kielellistä oivallusta ja kielen mahdollisuuksien ja käyttötapojen ymmärrystä. Loruleikit ja arvoitukset viihdyttävät, kehittävät keskittymiskykyä ja muistia. Ne opettavat, tukevat itsenäistä kuuntelua ja vuorovaikutusta. Myös mielikuvitus kehittyy ja lapsi uskaltaa niiden rohkaisemana käyttää kieltä luovasti. (Hakamo 2011, 63.)

Ensimmäisen ikävuoden aikana lapsen kielelliselle kehitykselle luodaan pohja, joka vaatii aikuisen ja lapsen välistä turvallista vuorovaikutusta sekä lapselle tarjottavia virikkeitä (Lammi 1981, 51). Tämä näkökulma on vahvasti läsnä monissa lastenlyriikan käsittelyissä, sillä lastenlyriikka nähdään erityisesti pienen lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen paikkana. Esimerkiksi Hakamo tuo esiin, kuinka hoitotilanteet mahdollistavat laulu-, loru- ja jumppaleikit jo muutaman viikon ikäisenä (Hakamo 2011, 8). Perushoidolliset tilanteet korostuvat lastenlyriikan käyttöpaikkana vauvaikäisen kohdalla. Hannele Huovi on yksi runoilijoista, joka on jopa kirjoittanut erikseen runon vaipeavaihtoon:

Ensin vauvan hupsut puksut
sitten vauvan höpsöt pöksyt
vihdoin viimein hassut housut,
siellä paketti pikkuinen.

Kuka saa lahjan lämpöisen?

Vauva venyttelee vaan,
 vaippoja kun vaihdetaan,
 vaipan päälle hassut housut,
 viimeiseksi höpsöt pöksyt.
 (Huovi, Vauvan vaaka.)

Huovin runon voi nähdä korostavan puheen ja kuuntelun merkitystä lapsen kehityksessä. Runossa vaipanvaihtoa sanallistetaan samoin kuin lapselle yleensäkin tulisi sanallistaa tehtyä lapsen kielen kehityksen tukemiseksi. Pienelle lapselle lastenlyriikkaan pohjaavat leikit ja kansanperinteeseen kuuluvat lorut edistävät jäljittelyn kehittymistä, mikä on yhteydessä puheen oppimiseen (Helenius & Lummelahti 2018, 170). Lapsi oppii tuottamaan äidinkieleensä kuuluvat äänteet kuuntelemalla, katselemalla ja matkimalla ympäristöstä tulevaa mallia. Oletus on, että tämän matkimisen seurauksena lapsi oppii tuntemaan ja kuulemaan puheliikkeensä. (Hakamo 2011, 23.) Lapsi alkaa seurata aikuisen suun liikkeitä ja jäljitellä toistuvia toimintoja. Jäljittelystä tulee lapsen oppimisen tärkein muoto ensimmäisen ja toisen ikävuoden vaihteessa ja pitkälle sen jälkeen. Lapsi jäljittelee vuorovaikutusta jo ennen kuin ymmärtää sen säännönmukaisuuksien merkitystä. Kun lapsi oppii ennakoimaan tapahtumia, hän alkaa myös itse tehdä leikin aloitteita. (Helenius 2004, 17.)

Pienten lasten kanssa käytettävä lastenlyriikka sisältää usein hyvin paljon nimeämistä, joka liitetään kosketukseen. Esimerkiksi Marja Suojala painottaa, kuinka kielen kehityksen varhaisvaiheessa on tärkeää, että keskustelu ja erityisesti nimeäminen liittyvät kiinteästi lapsen sen hetkiseen toimintaan ja havaintojen kohteeseen (Suojala 2001, 65). Lastenlyriikassa erityisesti kehonosien nimeäminen on hyvin aktiivista. Esimerkiksi Elina Pullin runo sisältää kehontunnistusta kosketuksen ja sanoittamisen kautta:

Kehosi kuvan piirrän,
 sormistani ääriiviivat siirrän
 päähän, kaulaan ja olkapäihin.
 Käsivarsiin näihin
 vielä voimia kasvaa.
 Myös kyljet tarvitsevat
 paijausrasvaa.

Lantio, peppu ja reidet
 polvia kannattelee.
 Sääret nilkkoja huhuilee:
 jalkapohjat yhteen siirrän
 kehosi ääriiviivat piirrän.

(Pulli, Loruttele sylitellen.)

Lastenlyriikan avulla kehitetään ensiksi lapsen passiivista sanavarastoa. Lastenlyriikan voi kosketuksen kautta nähdä kehittävän lapsen sanavarastoa nimeämisen avulla samaan tapaan kuin lukutilanteissa, joissa nimetään yksityiskohtia kirjasta osoittamalla ja nimeämällä: tarkoitteen ja symbolin välinen yhteys tulee siinä tutuksi (vrt. Suojala 2001, 65). Toisaalta lastenlyriikassa käytetään arkikieltä monipuolisempaa sanastoa, joten lapsen sanavarasto laajenee myös siitä näkökulmasta. Suojalakin korostaa lastenlyriikan leikkisää ja kuvallista ulottuvuutta, jotka ovat tärkeitä sekä lapsen esikielellisellä kaudella että verbaalisen kielenkehityksen eri vaiheissa. Runoissa ei lapselle korostukaan verbaalinen sisältö vaan runon muoto. Lastenlyriikan äänteellinen toisto, säetoisto sekä semanttinen eli esimerkiksi ilmauksen merkityksen toisto, tukevat lapsen kielen oppimista. (Suojala 2001, 69.)

Varsinkin pienen lapsen kanssa sormirunot ovat hyvin käyttökelpoisia ja niitä löytyy niin vanhasta loruperimästä kuin uudemmassa lastenlyriikasta. Esimerkiksi Eppu Nuotion runo *Suukkosormi* hyödyntää sekä hellää kosketusta että sävyä ja äänneyhdistelmiä:

Puolukkapeukalon pehmeä pää
poskea pikkuisen silittää.
Etusormi etukäteen
otsamäelle ennättää.

Keskisormi kesken kaiken
keksii korvaa koittaa,
nimetön niitata niksauttaa
ja huulilla hennosti soittaa.

Pikkurilli, vähän villi,
suukkoja kaikille voittaa.

(Nuotio, Matkalla tullaan suuremmiksi)

Runoilija Kirsi Kunnas (1996) paikantaakin sormirunon lapsen varhaisena kieleen tutustumisen paikkana lapsen sanallisen kontaktin lähtökohdaksi. Hän mainitsee runon yhdeksi tehokkaimmaksi keinoksi kehittää lapsen ensimmäistä ja hänenkin mielestään tärkeintä kasvuprosessia eli jo vauvaikäisen tarvetta, on saada haltuun se kieli, millä hänelle viestitään. Kunnas tunnustaa vanhempien muun vuorovaikutuksen merkityksen, mutta puhuu runouden taiasta: runo on jatkuvasti kipinäkosketuksessa lapsen kielikeskukseen, sillä runoudessa sanalla on kyky tuottaa luovia oivalluksia ja näin rakentaa mielleverkostoa lapsen aivoihin. Tärkeää on myös lastenlyriikan ja sen leikkien merkitys lapselle nautittavana tapana kehittää yleistä älykkyyttä. Runoa ääneen luettaessa

korostuvat äänen nousevat ja laskevat kuviot, sen väri, sävyt, rytmitys ja sen järjestyvät jaksot, jotka antavat lapselle kokemuksen ihmisäänen viestintämoodiosta. (Kunnas 1996, 45-46.) Lapsi on hyvin herkkä lastenlyriikan kielelle, joten se on merkittävä kasvatuksen väline. Äänen sointiväri, kielen rytmi, riimit ja äänteiden kauneusarvot ovat tärkeitä kontaktissamme lapsen kanssa. (Karasma 2013, 262.)

Puolentoista tai kahden vuoden iässä lapsi alkaa muodostaa kahden ja kolmen sanan lauseita pääasiassa substantiiveja ja verbejä käyttäen, mutta vähitellen myös adjektiiveja, adverbejä ja pronomineja. Puhe on hyvin ympäristösidonnaista ja taivuttaminen kömpelöä. Tutuus ja toisto ovat tässä vaiheessa tärkeitä. (Lammi 1981, 51-52.) Lastenlyriikassa lapsi nauttii samojen lorujen toistuvasta käytöstä. Lyriikassa nautintoa voi tuottaa myös sen rakenteellinen toisto. Toisto onkin pienen lapsen kielen kehityksessä olennaista. Useat toistot auttavat lasta muistamaan yhä enemmän ja enemmän sanoja. Lapsia alkaa kiinnostaa myös, mitä loruteltu sana tarkoittaa. (Nurmilaakso 2011, 39.) Hakamon mukaan vahvaa äidinkielen pohjaa ja sanavarastoa on mahdollista rakentaa jo hyvin varhain kielileikkien avulla, mutta viimeistään leikki-ikäisestä alkaen niiden pitäisi olla jokaisen lapsen arkea (Hakamo 2011, 8). Parivuotiaalle toiminnalliset runot tarttuvat jo helposti mieleen ja hän alkaa vähitellen myötäillä niiden rytmiä ja toistella niitä itse. Lapsi alkaa niissä mukaila aikuisen eloisaa esittämistä ja äänenpainoja. Rytmii ja hauskat sanat eroavat arkikielestä ja ne kehittävät lapsen melodisten aineiden erottelukykä ja äännevalmiutta. (Lammi 1981, 52.)

Kirsi Kunnas (1996) painottaa runon lyhyttä kestoä, josta johtuen se usein toistettuna kehittää lapsen muistia. Muistiin varastoituvat sanat sijoittuvat ensin passiiviseen sanavarastoon ja sieltä vähitellen aktiiviseen, jolloin lapsen sanavarasto karttuu ja lapsi innostuu keksimään jopa omia sanayhdistelmiä puhumaan opettelemisvaiheessa: lapsi maistelee ja kokeilee sanojen eri merkityksiä ja etsii varastossa oleville sanoille erilaisia käyttömahdollisuuksia. Runon lyhyys aiheuttaa myös sen, että lapsi pystyy tajuamaan sen muodon alkuineen ja loppuineen. Lyriikan tehokeinot, eli riimit, alku- ja sisäsoinnut, onomatopoeettiset sanat, toistot, tauot ja rytmi-iskut, antavat lapselle esteettisiä mielihyväkokemuksia ja näin mieltymyksen kieleen ja sen maagisuuteen. Kunnas korostaakin ajatusta, että lapsi saa kokemuksen, että hallitsemalla kieltä hallitsee sen kuvaamia asioita, tietoja ja omien ajatusten ulottuvuuksia. (Kunnas 1996, 46.) Itselläni on harvemmin ollut varsinaisena tavoitteena opettaa lapselle runoa ulkoa, vaikka sekin puoli joskus painottuu tuokioissa kuten aamupiireissä tai muskareissa. Parhaiten lapsille ovat mielestäni kuitenkin jääneet mieleen käyttämäni niin sanotut viihdytysrunot, ja tämä omaksuminen on tapahtunut huomaamatta. Laulut, lorut ja riimit sekä niihin liittyvät leikitykset herkistävät lasta tarkkailemaan aikuisen puhetta ja

virittävät samalla omaksumaan kielen rakenneaineeksi (Lammi 1981, 51). Lapsi ei riimittele luonnostaan, vaan riittäminen on aina aikuisen alkuun saattamaa. Voisi siis nähdä, että lapsen tulee pienestä pitäen päästä osalliseksi loruttelevan aikuisen kielellisestä leikistä kielellisen tietoisuuden herättämiseksi oppimisen herkkyyksikaudella. (Pulli 2004, 16.)

Aktiivisimmillaan kielikeskus on puolivuotiaasta nelivuotiaaksi. Tämä ikävaihe on lapsen kielentajun syntymisen ja sanavaraston karttumisen kannalta poikkeuksellisen herkkää ja tärkeää aikaa. (Heikkilä-Halttunen 2015, 16.) Kyseisessä ikävaiheessa lapsi viettää suuren osan ajastaan varhaiskasvatuksen piirissä, joten sen henkilöstöllä on merkittävä rooli lapsen kielen kehityksen tukemisessa. Kielellinen tietoisuus tarkoittaa herkkyyttä ja taitoa ymmärtää kirjoitetun ja puhutun kielen yhteys. Jo 3-4-vuotias lapsi osaa erotella hänelle ääneen luetuista teksteistä rytmejä ja riimejä. Vähitellen lapsen huomio alkaa kiinnittyä sanoissa merkityksen lisäksi myös muotoon eli hän alkaa huomata kuinka puhetta voidaan pilkkoa sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. (Heikkilä-Halttunen 2015, 167.)

3-4-vuotias hallitsee kielen rungon, noin tuhat sanaa ja osaa muodostaa virkkeitä, jotka ovat sanamäärältään ja taivutukseltaan lähes aikuisen arkipuheen kaltaisia. Kielen kehitys kuitenkin jatkuu, vaikka hitaampana, murrosikään ja koko elämän ajan. Nelivuotiaana aivot ovatkin saavuttaneet vasta puolet lopullisesta älykkyystasostaan. (Sarmavuori 2011, 87.) Kielen oppimisen näkökulmasta lastenlyriikassa korostuu ääneen luetun runon rytmisyys, alkuäänteiden tunnistaminen ja loppuriimien toistettavuus ja arvattavuus. Lapsi kuitenkin näkee sen leikkinä ja voi nauttia kielen rytmistä, vaikka ei ymmärräkään mitä runossa sanotaan. Nykyään kielen kehityksen ongelmat ovat yleisiä, mistä johtuen olisikin tärkeä havaita lorumuotoisen kielellä leikkittelyn mahdollisuudet. (Pulli 2004, 15.)

Lastenlyriikka on siitä mielenkiintoista, että se voi kertoa aivan muusta kuin näennäisesti vaikuttaa. Tämä ei silti vaikuta sen käytettävyyteen lasten kanssa. Yksi runoista, jonka hoitamani lapset varmasti muistavat ulkoa on Hannele Huovin runo *Hai*:

Minulla on iloinen
paperihai
hai hai!

Se hyppäsi pöydälle
kynäni viereen: hai
hai hai!

Tutkin sormenpäillä
 sen hampaita: hai hai.
 Pistin paperin sille huulien väliin: hai!

Kirjoitusta se syö, se hai
 ja ui, hai hai!
 Alaskalainen
 paperitiikerihai.

(Huovi, Hiiri mittaa maailmaa)

Kyseisestä Huovin runosta on kehittynyt itselleni toinen hippaleikin aloitusruno ja leikimme sitä välillä lasten kanssa päivittäin lasten omasta pyynnöstä. Siitä huolimatta, että olemme käyttäneet runoa paljon, kukaan ei ole toistaiseksi kyseenalaistanut runon merkitystä: lapset näkevät kaikki sen kertovan haista, onhan se runon nimi ja sana hai toistuu runossa jatkuvasti. Lapselle runon merkitys ei ole välttämättä tärkeä ja tämä ei millään tapaa vähennä sen käyttökelpoisuutta. Ehkä tämäkin Huovin runo voi joskus kuitenkin tarjota jollekin lapselle oivalluksen siitä, että mikä paperitiikerihai todellisuudessa onkaan.

Parivuotias ja sitä vanhempi lapsi tarvitsee paljon kielellisiä ja motorisia virikkeitä. Loruleikit voivat heidän kanssaan olla jo varsin riehakkaita ja lapsilla itsellään on niissä entistä aktiivisempi osa. Tässä ikävaiheessa lastenlyriikka kaikissa muodoissaan tukee lapsen kielellistä kehitystä erityisesti toiston ja rytmin kautta. (Heikkilä-Halttunen 2015, 22-23.) Suojala tuo esiin myös, kuinka lastenlyriikka muistuttaa lapsen omia kielen tuottamisen tapoja sillä runous on jäljittelevää, kokeilevaa ja siinä tuotetaan uusia yhdistelmiä (Suojala 2001, 69). Riehakkaan leikin saa esimerkiksi Laura Ruohosen kieli-iloittelua sisältävästä runosta *Räyhäpiirakka*, jota olen itse leikittänyt Anna Anttosen ja Kati Inkalan leikkiohjeen mukaisesti:

Tässä runossa
ei ole possua
ei tossua
ei hassua
 höpönassun massua
 eikä nallen tassua.

On vain karmea
 räyhäpiirakka,
 joka riekkuu kita auki
 räyhäviisua:

RAH RAH RAH

*Ota kiinni
 peukalosta,
 etusormesta,
 keskisormesta,
 nimettömästä ja*

pikkusormesta.

*Taputa vuorotahtiin käsiä reisiin
 ja kämmeniä vastakkain.*

Lyö kolmesti käsiä reisiin.

ilman hampaita.

*Kurota kädet varpasiin ja
vie ne korkealle ilmaan.*

(Riimikissa kikattaa, Ruohonen.)

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän kielellinen muistinsa ja sanavarastonsa laajenee. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteetkin nostaa lorut ja laululeikit esiin kielellisen muistin kehittymisen tukemisessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 42.) Runo luo kielen kuvia tapahtumista, tilanteista, puheesta ja näiden kautta lukijassa syntyy mielikuvia ja mielikuvituksen liikettä. Runous on näin vastavuoroista, sillä siinä lukija osallistuu merkitysten luomiseen. Runon kieli on tiivistä ja sisältää mahdollisimman paljon merkitystä pienessä tilassa. (Suvilehto 2013, 267-268.) Koska runo on kestoaltaan lyhyt, niiden käyttämättömyydessä aikuinen ei voi vedota kiireeseen. Lastenlyriikkaa on helppo ujuttaa varhaiskasvatukseen ja myös kodin arkeen. Opettajan ja koko henkilökunnan tulisi osata ulkoa lyhyitä runoja, joita voi käyttää luontevasti ikään kuin ohimennen erilaisissa tilanteissa. Kuten Pirjo Suvilehto tuo esiin, lastenlyriikka on varhaiskasvatuksessa joka päiväistä arsenaalia, jota voidaan napata sopivina palasina ja sopiviin tilanteisiin kunkin omasta työkalupakista (Suvilehto 2013, 264). Esimerkiksi Kaija Pispän runo *Nauruloitsu* soveltuisi hyvin hyvän päivän -taiaksi aamupiiriin. Samalla siinä korostuu suomenkieliselle runolle hyvin perinteinen mitta ja muoto, johon voidaan myös kiinnittää lasten huomiota:

Tule nauru, nouse nauru
pelasta tämäkin päivä,
Väännä varpaat venkuralle,
käännä korvat kiemuralle
muksi maha muhkuralle
silmät kirkkaiksi kiverrä
jalat joutuin juokseviksi.
Poista koukut kielen alta
suorista jokainen solmu.

(Pispa, Prinssi pipariksi.)

Aili Helenius ja Riitta Korhonen (2016) korostavat sylissä tehtävien lorujen merkitystä lapsen puheen kehitykselle. He paikantavat lastenlyriikan merkityksen toistoon ja siihen, että fyysisesti toteutettua toimintaa sanallistetaan tai tulkitaan kielellisesti. Kielen avulla aikuinen muodostaa leikeissä kuvitellun tilanteen. Lastenlyriikan kieli vie vieraaseen maailmaan, joka perinneloruissa tarkoittaa entisiä mielikuvia, kuitenkin leikin toiminta on elävää ja toistuessaan aina uutta. He näkevätkin loruleikkien merkitsevän samalla kielen irtoamista konkreettisista kohteistaan, dekonstruoitumista. Leikkien toistuvat riimit ja hokemat saavat tässä merkityksensä kokonaistilanteesta, sillä niissä

aikuisen hymy ja nauru ilmaisevat leikkilistä luonnetta. (Helenius & Korhonen 2016, 71-72.)
Esimerkiksi jo perinteinen *Körö körö kirkkoon* sisältää paljon nykylapselle vierasta kielellistä ainesta.

Körö körö kirkkoon,
papin muorin penkkiin,
ruskealla ruunalla,
valkealla varsalla,
kolipäällä koiralla,
pikipäällä pässillä,
lakkipäällä lampaalla –
peltojen ylitse,
aitojen alitse,
kilikello kaulassa,
punaisessa nauhassa,
pom pom, pom pom, pom!

(Suomen lasten runotar)

Vieraasta sanastostaan huolimatta loru on kuitenkin monille aikuisille tuttu ja saattaa olla myös lapselle loru, johon on tutustuttu jo kotona. Kun lapsi vasta aloittelee varhaiskasvatuksessa, hänestä voi olla rauhoittavaa kuulla samoja loruja, joita hän on kuullut kotonakin loruteltavan (Heikkilä-Halttunen 2015, 119). Useimmilla nämä todennäköisesti ovat perinteisiä viihdytysloruja tai lauluiksi sävellettyjä runoja, vaikka Suojala toisaalta epäilee suullisen hoivaperinteen vähentyneen. Hän puhuu lorujen vieroksumisesta juuri vieraaksi muuttuneen sanaston vuoksi ja myös siitä johtuen, että aikuisetkaan eivät enää ole saaneet samanlaista kokemusta loruttelusta. (Suojala 2001, 70.) Lastenlyriikassa onkin osaltaan lähdetty myös uudistamaan perinnelorujen sanastoa. Esimerkiksi Huovin runossa kuljetaankin *Metrolla mummolaan*:

Limpsin, lampsin
jalkapatikalla,
kөрöttelen, көрöttelen
kympin ratikalla,
soitan kelloa
painan nappia,
tällä pysäkillä pois,
liukuportaita metroon
ja metrolla mummolaan.

(Huovi, Hiiri mittaa maailmaa)

Maija-Leena Hakamo (2011) käsittelee lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittämistä. Näiden kehittämiseksi hän nostaa esittelemissään harjoituksissa menetelmiksi leikin, loruilun, riittelyn ja toiminnallisen tekemisen. Hakamo tuo ilmi, kuinka vuorovaikutustaitojen merkitys on viime vuosina kasvanut, mutta samoin ovat lisääntyneet viivästynyt kielenkehitys ja muut puheen ja kielen vaikeudet. Lapsen puheen ja kielen kehitys voi tapahtua eri tavoilla ja eri aikaan, mutta on havaittu,

että erot esikielellisissä taidoissa ennakoivat eroja myöhemmissä kielellisissä taidoissa. Hakamon mukaan onkin tärkeää tukea kielellistä kehitystä systemaattisesti kaksivuotiaasta alkaen. Hänkin tuo ilmi, kuinka varhainen kiinnostus kirjoihin, vauvaikäisen kommunikointitaito ja kuvitteellinen leikki antavat keskeistä tietoa niistä kehityksen piirteistä, joista voidaan ennustaa kielen taitojen myöhempää kehitystä. (Hakamo 2011, 6-7.) Vaikka Hakamo itse mainitsee lorut harjoitusmateriaalissaan, sisältävät ne hyvin vähän todellisuudessa runoja. Hakamon painotus on enemmän esimerkiksi riimipareissa ja äänteiden tunnistamisessa. Hän nostaa kuitenkin esiin yhtenä harjoituksena lastenlyriikan hyödyntämisen niin, että lapsi kehittää runoon käsiliikkeet ja ilmeet. (ks. Hakamo 2011, 81). Myös Elina Pulli painottaa harjoituksissaan osaltaan myös lasten mahdollisuutta kehittää runoon liikkeitä. Pidän tällaista toimintaa hyödyllisenä sekä kielen kehityksen, että liikkumisen kannalta. Lapsi kehittää niissä mielikuvitustaan samalla, kun oppii tunnistamaan runon rytmiä ja sisäistämään sanastoa. Liikkumistapahtumasta itsessään saattaa näin tulla monipuolisempi. Lapsen voi antaa kehittää liikkeitä esimerkiksi Tuula Korolaisen runoon *Perinteistä joogaa*:

Kissa joogaa
 olohuoneen lattialla:
     se venyy, taipuu,
 niiaa,
     menee mutkalle
 ja kerälle.
 Jokin merkitys on
 joka asanalla.

Kissa joogaa
 muistoissansa, viidakossa,
     siirtyy tiikerien
 aikaan,
     menee mutkalle
 ja kerälle,
     sulkee silmänsä
 ja lepää auringossa.

(Korolainen, Taivasta hipoo hännänpää.)

Tässä runossa, kuten yleensäkin, kun lapsen annetaan kehittää liikkeitä, tulee erityisesti muistaa runon toistaminen hitaasti säe kerrallaan, jotta lapsi ehtii liikkeensä toteuttaa. Lapsi, joka on tottunut liikkumaan lastenlyriikan avulla kehittääkin mielellään runoihin omatkin leikkinsä, kun sen mahdollistaa. Tämä tukee myös lapsen kielen kehitystä sillä todellisuudessa runo ohjaa itsessään liikettä, jos lapsi tiedostaa sanojen merkitykset.

Lastenlyriikka kytkeytyy puheenopettamiseen myös suoraan. Sen lisäksi, että lastenlyriikan avulla voidaan tutkia kielen muotoa ja rakenteita, sanoja, tavuja ja äännteitä, lastenlyriikasta löytyy myös paljon kieltä notkistavia loruja, joiden avulla voidaan harjoitella vaikeita äännteitä ja kirjaimia leikinomaisesti (Heikkilä-Halttunen 2015, 154). Merja Koski mainitsee perinteisessä äänneloruissa tarkoituksena olleen opettaa ”kieputtamaan kieltä”. Koski tuo ilmi, että äännelorujen valikoima on perinteessä runsas. Osa runoista on kielivoimistelua, joka koostuu vain hauskoista äänneyhdistelmistä alku- ja loppusointuineen ilman merkitystä, kun taas toisten loppuun liittyy parin säkeen tarina. Perimmäinen tarkoitus näissä on puheen opettaminen. Sujuvan puheen ja varhaisen lukutaidon onkin perinteisesti nähty olevan lapselle kunniaksi. (Koski 2003, 7, 9.) Samalla tapaa uudemmassa lastenlyriikasta löytyy runoja, joissa aikuisenkin kieli menee helposti solmuun sen toistorakenteen vuoksi. Myös äänneharjoittelua tukevia runoja kirjoitetaan edelleen. Kielen äännteistöön liittyvät ongelmat ovat luonteeltaan joko artikulaatioon tai äännejärjestelmään liittyviä. Suomen kielessä erityisen vaativia on r-äänteen kielitäry ja s-äänteen paikantuminen ylös hammasvalliin suussa. Lisäksi ääntöelinten virheellinen sijainti tai muoto, liikkeen ajoitus, suunta tai epätarkkuus vaikuttaa puheeseen. (Hakamo 2011, 17.) Juuri vaikeat äännteet kuten r ja s, ovatkin olleet perinteisesti loruissa harjoiteltavina (Koski 2003, 9). Esimerkiksi Kaija Pakkala vastaa perinteiseen puheopetuslorunperinteeseen *Ärrävärssyllään*:

Ärripurrrin kärrinpyörän
 alla sora rapisi,
 arkaparka ärripurrrin
 kärryillänsä vapisi.

(Suomen lasten runotar, Pakkala.)

Tällaisenkin lastenlyriikan käytössä huomioisin, että runoon liitettäisiin jonkinlainen toiminto leikillisyyden säilyttämiseksi. Muuten lapselle vaikea runo voikin tulla hauskaksi, jos sitä toteutetaan kehollisesti esimerkiksi aluksi körötellen, sitten keinutellen ja lopussa koko kehoa tärisyttäen ja kyljistä kutitellen. Toisaalta s-äänteen harjoitteluun saattaisi soveltua Kirsi Kunnaksen runo *Salajuttu*, joka vilisee s-äännettä. Runo houkuttelee jo itsessään lukemaan runoa hieman salamyhkäisesti sipisten ja s-äännettä suhisuttaen.

Salainen agentti Aleksanteri,
 salaneuvos salamanteri
 salapuvussa salamyhkäinen,
 väliin pitkä, väliin lyhkäinen
 salapaikassa lymyillen
 salamielisesti hymyillen
 salakielisesti keksi
 salakoodin avaimeksi

salasanan ananas alas!
(Kunnas, Tiitiäisen tuluskukkaro.)

Vaikka mielestäni runo toimii hyvin pelkästään ääneen lausuttuna, voidaan tätäkin tehostaa ja leikillistää lyömällä rytmiä reisiin. Itse tunnistaisin rytmän tässä hitaaksi ja löisin tahtia ensimmäiset neljä säettä vuorokäsin kaksi kertaa yhden säkeen aikana ja siitä eteenpäin yhdesti per säe. Viimeisessä säkeessä mentäisiin äkkiä kyykkyyh. Monesti lasten kanssa toimivatkin tällaiset hyvin yksinkertaiset leikit, missä lapsi harjoittelee rytmittämään runoa. Viimeinen säe poikkeaa rytmistä, eikä sillä ole myöskään loppuriimiä. Kyseessä onkin runon loppuhuipennus, jota voidaan myös liikkeellä korostaa. Lapselle tämä poikkeaminen innostaa osallistua runoleikkiin. Huipennusta ennakoidaan sillä, että tahti tässä tapauksessa hidastuu entisestään. Koska runoleikit on aina hyvä toistaa useampaan kertaan, tässä pyritään nopeasti alas ja nousta taas ylös runon lähtiessä alusta. Runo toimii siis monin tavoin kielenkehittäjänä eikä pelkästään s-äänteen harjoittamiseen. Sen kautta voidaan kehittää myös lapsen oikea-aikaista reaktionopeutta ja kyykyssä käyminen on sekä hyvää liikettä jaloille että vaatii kehonhallintaa tasapainon muodossa.

3.2 Kirjallisuuskasvatus ja lukemaan oppiminen

Yksi pieni lukutoukka tietokirjaa järsi,
toisen toukan romaanissa linnanneito kärsi,
kolmas toukka kopsahti hupsuun karhusatuun,
neljännen jännäriissä rosvo lyötiin katuun,
viidennen veri vetää meriseikkailuihin,
kuudes toukka maiskuttelee matkakirjaa suihin,
seitsemäs vain sarjakuvat ympärilleen kerää,
kahdeksas runokirjaa puree tällä erää,
yhdeksäs syö keittokirjaa aivan ahmimalla
– ja kymmenes kuorsaa unikirjan alla.
(Huovi, Hiiri mittaa maailmaa.)

Lukeminen ei ole synnynnäinen ominaisuus, joka ilmaantuisi tiettyssä iässä vaan se vaatii opettelua ja tässä opettelussa tarvitaan ympäristön apua. Kyse on merkittävästä taidosta, sillä lukeminen tekee ihmisestä ihmisen, sosiaalisen ja persoonallisen olion ja kytkee ihmisen muuhun maailmaan. (Sarmavuori 2011, 13, 16.) Jotta lapselle syntyy halu lukemiseen, hän tarvitsee lukemisen malleja ja arjen käytänteitä mallien toteuttamiseen. Lukemisharrastuksella on merkityksensä lapsen tunne-elämän ja ajattelutaitojen kehittymiselle ja lasten lukutaidolla, itsetunnolla ja käsityksellä itsestään oppijana on tutkimuksellisesti osoitettu yhteys. (Aerila & Kauppinen 2019, 10,19.)

Varhaiskasvatuksessa tulisi herättää kiinnostus kirjallisuutta kohtaan ja tuoda sitä erityisesti niiden lasten ulottuville, joilla kirjallisuus ei painotu kotona. Kirjallisuuden tulisi sisältyä lapsen jokaiseen päivään. Kirjallisuuskasvatusta tulee varhaiskasvatuksessa kehittää systemaattisesti ja tarjonta tulee aloittaa jo ensimmäisenä elinvuotena. (Lammi 1981, 54.) Kuten aiemmassa Hannele Huovin runossa, lukemisen tapoja ja erilaisia lajeja on paljon ja lapsi tulisikin tutustuttaa kirjallisuuteen monipuolisesti, jotta olisi mahdollista herättää kiinnostus kirjallisuudesta löytyviä tarinoita kohtaan. Myös lastenlyriikka kertoo usein pienen tarinan, kuten vaikkapa jo nimessäänkin satuperinteeseen viittaava Marjatta Kureniemen runo *Oli kerran pikkuinen noita-akka*:

Oli kerran pikkuinen noita-akka
ja noidalla sininen noitavakka.
Oli vakassa punainen noitapilli
ja pillissä noitasävel villi.
Kun noita puhalsi pilliin kerran
satoi karamellejä tonnin verran.
Kun noita puhalsi kertaa kaksi
kissa kasvoi taloa suuremmaksi.
Kun noita pilliä kolmesti soitti
tuli uni ja kaikki ihmiset voitti.
Ja noita pani pillinsä vakkaan,
sillä uni tarttui myös noita-akkaan.

(Suomen lasten runotar, Kureniemi.)

Kureniemen runo voi toimia lasten kanssa monenlaisen keskustelun herättäjänä. Voidaan keskustella esimerkiksi siitä, että mitä sana vakka tarkoittaa. Yhdessä voidaan tutkia myös saman kuuloisia sanoja, joissa merkitys vaihtuu yhden kirjaimen muutoksella. Runoa voidaan tarkastella myös lyhyenä satuna.

Kielellinen lahjakkuus voi olla perinnöllistä, mutta sitä edesauttavat aina myös varhaislapsuudessa saadut kielelliset virikkeet, kuten aikuisen varhaiset kontaktit lapsen kanssa, monipuolinen kielenkäyttö vuorovaikutustilanteissa, laulut, lorut ja lapselle ääneen luetut kirjat. (Heikkilä-Halttunen 2015, 171.) Kielen ja kielen kehityksen edistämiseksi aina lukutaitoon asti on aikuisen ja lapsen monipuolinen vuorovaikutus ensiarvoisen tärkeää. Kielellisesti rikkaassa ympäristössä lapsi saa kokemuksia myös älyllisten tarpeidensa tyydyttämisestä. (Sarmavuori 2011, 100.) Jotta lapselle syntyisi halu tarttua kirjaan, hän tarvitsee lukevan aikuisen ja vertaisen malleja (Aerila & Kauppinen 2019, 19). Tekstin kanssa voidaan olla tekemisissä paitsi kuuntelemalla, tutkimalla, tuottamalla ja keskustelemalla myös toiminnallisten ja liikunnallisten leikkien kautta, jossa puhuttuun tai kirjoitettuun kieleen tutustutaan (vrt. Pulli 2001, 111). Chambersin mukaan lorut ja sadut tutustuttavat

meidät kielen musikaalisuuteen. Ne tarjoavat mielikuvia ja tunne-elämyksiä sekä kytkevät meitä yhteiskuntaan ja auttavat meitä rakentamaan omaa tarinaamme. Lastenlyriikka, sadut ja muu suullinen perinne vaikuttavat siihen, miten meistä muodostuu lukijoita. (Chambers 2014, 52-53.)

Hannele Huovi käsittelee runossaan *Kohta osaan* lukemaan oppimisen prosessia:

Taikamerkkejä katselen,
kohta osaan, tiedän sen,
muodot, värit kiinni saan.
Kohta opin taikomaan!

Taikaääniä kuuntelen,
kohta osaan, tiedän sen,
rytmin, soinnun korvaan saa.
Kohta opin taikomaan!

Taikamakuja maistelen,
kohta osaan, tiedän sen,
kirjan maun kieleen saan.
Kohta opin taikomaan!

Taikakirjaa selailen,
kohta osaan, tiedän sen,
kirjaintaiat kiinni saan.
Kohta opin lukemaan!

(Leijona se venytteli, Huovi.)

Runossa lukemaan oppiminen vertautuu taikaan, jossa täytyy hallita oma taikakielensä. Lapsen täytyykin aluksi tulla tietoiseksi lukemisen symboleista eli kirjaimista, jotka vastaavat kukin tiettyä äännettä. Lukeminen lähtee katselusta ja kuuntelusta: lapsen tulee sekä nähdä sanoja kirjoista ja oppia kuulemaan äänneitä että oppia tunnistamaan sanarytmiä. Kielitietoisuuden herätessä lapsi alkaa runon mukaisesti maistelemaan sanoja. Samoin kirjallisuuden tutustuttamalla lapsi pääsee kirjan makuun ja haluaa päästä sadun taiasta osalliseksi oppimalla lukemaan niitä myös itse. Lapsen tulee saada selata kirjoja, viettää aikaa niiden parissa tarkastellen kuvia ja tekstin muotoa, vaikka hän ei itse lukea vielä osaisikaan. Hänen täytyy saada sekä nähdä että kuulla mitä kirjojen taikasymbolit eli kirjaimet merkitsevät. Lastenlyriikalla voidaan tukea hyvin monia lukemaan oppimisen edellytyksiä, mitä avaan seuraavaksi. Huovin runo kuitenkin kuvastaa hyvin myös lastenlyriikasta saatavia hyötyjä lapsen lukemaan oppimisen tukemisessa.

Lapsi yritetään jo varhain saada kiinnostumaan kirjoitetusta kielestä lukemista edistävien leikkien ja pelien sekä lorujen ja tarinoiden avulla. Lastenlyriikan käyttöä perustellaan usein lukemisen ja

kirjoittamisen oppimisen kautta, sillä loruttelun sanotaan edistävän sarjaluettelon ja rytmitajun kehittymistä, joilla puolestaan on selkeä yhteys lukemaan ja kirjoittamaan oppimiseen. Kielellinen tietoisuus tarkoittaa kykyä tarkastella kieltä kuten sen muotoa ja rakennetta. Se on kykyä ottaa kieli pohdinnan ja tarkastelun kohteeksi. Tietoisuutta sanojen sisäisestä rakenteesta pidetään merkityksellisenä lukemaan oppimisen kannalta. Siihen sisältyy lapsen kyky vaihtaa näkökulmaa ja lapsi tulee tietoiseksi sanan merkityksen lisäksi sanasta kielen osana. Lapsi pystyy suuntaamaan huomionsa sanojen merkityksiin, muotoihin ja funktioihin. Erityisesti korostetaan äännetietoisuutta. Lapsen tulisi oivaltaa, miten sanan muodon muuttaminen muuttaa sanan merkitystä. (Pulli 2004, 15; Karvonen & Rikkola 2006, 9.) Lastenlyriikka pohjaa riimeille ja toistuville alkuäänteille, joten niiden kautta on helppoa ohjata lasta tarkkailemaan kielen ja sanojen rakennetta. Sananmerkityksen muuttumiseen voi tutustua esimerkiksi Annika Sandelinin runon *Kampelan uni* kautta:

Pikku pikku kampela,
 vaikea on arvata
 kenestä näet unia
 siellä meren pohjalla:
 sillistä
 pillistä
 vaarista villistä
 rillistä
 millistä
 on ihmeellistä
 uneksia kuhasta
 kehusta
 rehusta
 mummonmehusta
 tikasta
 likasta
 hikasta.
 Pikku pikku kampela:
 Mistä näet unia?
 Voitko meille kertoa?

(Sandelin, Jos olisin sammakko.)

Päivi Heikkilä-Halttunen (2015) käsittelee lastenlyriikkaa osana kirjallisuuskasvatusta. Rakkaus kieleen lähtee ensimmäisistä elinkuukausista ja lapsen ensimmäinen kirjallisuuskasvatus lähtee sylistä ilman kirjaa. Lapsi nauttii vanhemman kielenkäytön monista vivahteista ja sylilapsen kanssa virikkeiksi riittävät oma keho ja rakkaat ihmiset. Tärkeintä vuorovaikutuksessa on kontakti, missä erityisen merkityksellinen on katsekontakti. Lastenlyriikan kautta lapsi vastaanottaa syntymän jälkeen kosketusta ja hyväilyä, joka synnyttää mielihyvää sekä lapsessa että aikuisessa. Lapselle

loruttelun merkitys on aikuisen äänen tunnesävyissä ja poljennossa sekä toisaalta kommunikaatiossa myös kosketuksen kautta. (Heikkilä-Halttunen 2015, 13-14)

Pirkko Karvonen (2009) esittelee vauvojen loruliikuntaryhmiä, joissa tarkoituksena on tukea lasten varhaista kielellistä kehitystä sekä äidin ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Koska ryhmissä pyrittiin luki-vaikeuksien ennaltaehkäisemiseen, lorutteluun lisättiin keskeisenä elementtinä äänteiden keston erottelu kuulo-, tunto- ja liikeaistiin yhdistettynä. (Karvonen 2009, 11.) Tämä oli itselleni uusi ajatus toteuttaa loruttelun ja lastenlyriikan käyttöä vauvaikäisen kanssa, vaikka siihenkin soveltuvaa lastenlyriikkaa varmasti löytyisi. Siinä suunniteltiin vauvoille ja vanhemmille ohjelma, jossa lasten loruihin liitettiin rytmistä liikettä, riimittelyä, hassuja sanoja, kehon osien nimeämistä ja hellyttelysanoja (Karvonen 2009, 11). Toisin sanoen sen sisältö oli hyvin samankaltaista kuin muussakin lastenlyriikan käytössä pienen lapsen kanssa. Poikkeavaa mielestäni oli äänteiden keston harjoittelu vokaali- ja tavuharjoittein, mitä muuten tunnutaan painottavan enemmän vasta myöhemmissä lapsen kehitysvaiheissa. Erikoista oli myös, että tuntoaistin stimulointia tehtiin vauvan kehon oikealle puolelle, koska valtaosalla vasen aivopuolisko vastaa kielellisestä prosessoinnista, jolle kehon oikean puolen tuntoaistimukset välittyvät. Eli kosketuksella haluttiin aktivoida vasenta aivopuoliskoa. (Karvonen 2009, 11-12.) Yleensä korostetaan enemmän molemman puoleista aktivointia ja kehon keskiviivan ylitystä sekä ristikkäisliikkeen merkitystä.

Yleensäkin lukemisen valmiuksien harjoittelu alkaa jo silloin, kun aikuinen juttelee ja loruilee vastasyntyneelle. Lapselle tulee puhua, jotta kieli kehittyy ja, mitä pienempi lapsi on, sitä enemmän tämä korostuu. Vastaavasti harjoittelu syvenee, kun leikki-ikäisen kanssa luetaan, tutkitaan ja keskustellaan luetusta. Lapsen onkin kuultava myös kirjoitettua kieltä, jotta ymmärtävä lukeminen kehittyy passiivisesti. (Heikkilä-Halttunen 2015, 165-167; Nurmilaakso 2011, 35.) Lastenlyriikka onkin samanlaista harjoittelua lapsen aivoille kuin musiikkiharrastuskin ja opettelemalla runoja ulkoa lapsen muisti ja tarkkaavaisuus paranevat huomaamatta sekä aivot virkistyvät. Ulkoa opittujen riimien on havaittu edistävän niin sarjamuistin kuin rytmitajunkin kehittymistä, mutta myös lukemaan ja kirjoittamaan oppimista. (Heikkilä-Halttunen 2015, 159.) Itselleni runonrytmi on luontevampi kuin musiikin tai laulun, joten minulle on usein luontevampaa hyödyntää lastenlyriikkaa niin tuokioissa, perushoidollisissa tilanteissa kuin vaikkapa siirtymissä tai aamupiireissäkin. Lapselle lukeminen ja siitä keskusteleminen on lukemaan oppimisen ja luetun ymmärtämistä parhaimmillaan (Karvonen & Rikkola 2006, 9).

Nurmilaakso painottaa alle kolmevuotiaiden kanssa lorukorttien näkyvillä oloa seinällä niin, että runo on jaettu säkeittäin kuvallisille korteille. Lorukortteja käyttämällä kehitetään tässä havaitsemista ja muistia, jotka ovat tärkeä osa alle kolmevuotiaan kielellistä kehitystä ja oppimisen perustaa. Vastaavasti lorupussit auttavat lapsia nimeämään ja luokittelemaan asioita. Niitä voidaan käyttää saduttaen, tunteiden ilmaisun auttamisessa ja niillä voidaan lisätä tietoisuutta ympäröivästä maailmasta ja todellisuudesta. Lorujen avulla lapsi muodostaa visuaalisia mielikuvia ja puheen muodossa myös lapsen kielellinen tietoisuus kasvaa. 3-5-vuotiaiden kanssa lorukorttien käyttömahdollisuudet kasvavat. Niiden tulee olla lapsen helposti tutkittavissa myös vapaan toiminnan aikana, jotta lapsilla on mahdollisuus tutkia kirjoitettua kieltä ja kirjainten muotoa. (Nurmilaakso 2011, 37.)

Kun lapsi ei vielä osaa lukea, hyvä kuuntelutaito on oppimisen perusta. Erityisen tärkeää kuullun erottelutaito on lukemaan ja kirjoittamaan opeteltaessa: lapsi kuuntelee ja häntä tulisi ohjata kuuntelemaan esimerkiksi alku- ja loppuäänteiden toistuvuutta, vertailemaan sanojen pituutta, poimimaan tuttuja äänteitä. (Hakamo 2011, 8.) Onkin hyödyllistä harjoitella lapsen kanssa havainnoimaan sanoja, tavuja ja äänteitä. Esikouluikäisellä tavujen erottaminen ennustaa tulevaa lukemista. Lapsilla, joilla on lukemisvaikeuksia, on puutteita äänteiden erottamisessa. (Sarmavuori 2011, 92-93.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lastenlyriikka näyttäytyisi lapsille tylsänä ja opeteltavana asiana, vaan lapsi nauttii erityisesti runoudessa vahvasti esiin nousevasta huumorista. Kielitietoisuuden kehitys voi tulla runojen käytössä sivutuotteena.

Erityisesti isompi lapsi nauttii lastenlyriikan anarkiasta ja lasten kanssa lastenlyriikkaan tutustuessa on hyvä tunnistaakin myös niissä näkyvä huumori, anarkia ja karnevalistinen elämänsenne (vrt. Grünthal 2017, 64). Toistorakenteet ovat runonkielelle ominaista ja esimerkiksi nukutusloruperinnettä uudistava Laura Ruohosen runo *Nuku nuku* sisältää niin loppuriimiä kuin alkuäänteiden toistoa. Runo ei varsinaisesti sovellu nukutuslilanteeseen, mutta sen anarkia viihdyttää lasta, joten runo soveltuu hyvin isompien kanssa luettavaksi jossakin muussa tilanteessa kuin nukkumatilassa. Siinä pääsee ääneen niin kapinoiva lapsi kuin lasta nukuttava, temppuiluun väsyvä aikuinen:

Nuku nuku
nurmilintu, allinlapsi, kultahapsi.
Nuku nuku vaan.
Ei väsyttä! En nuku!
Hei roskikseen yöpuku!

Nuku nuku
 tiitiäinen, palleroinen, menninkäinen.
 Nuku nuku vaan.

Ei väsyttä! En nuku!
 Hei silppuriin yöpuku!

Nuku nuku
 ipanainen, kakarainen, karviainen.
 Nuku nuku vaan.

Ei väsyttä! En nuku!
 Hei kompostiin yöpuku!
 Oon valvomisen veteraani,
 voittamaton vauvakaani,
 väsymätön, voittamaton vauva!

Nuku nuku
 tattiainen, muuten päähäs pattiainen
 vuoteeseesi hattiainen
 karvanaama kakkiainen
 meille otetaan.

(Ruuhonen, Yökyöpelä)

Ruuhosen voi nähdä viittaavan niin perinteisen lorun hellittelevään kuin härnäävään ja pelottelevaan sanastoon. Kuitenkin, kun perinteisessä lorussa kasvatettiin tottelevaisuuteen, tässä saa äänensä myös kapinoiva lapsi. (vrt. Lipponen 2001, 94, 113-116.) Ruuhosen runo tarjoaa kuitenkin huumorin lisäksi myös keskustelumahdollisuuksia, sillä lasten kanssa voidaan tutustua siinä esiintyvien sanojen merkityksiin sekä tarkastella runon toistorakenteita.

Riimitellyt lorut suuntaavat lapsen huomion sanan ja kielen muotoon ja erityisesti tällaisen lastenlyriikan merkitystä korostetaan lukemaan oppimisessa. Toisaalta kuitenkin monet tutkijat näkevät tärkeämpänä varhaisen kirjainten tuntemisen ja alkuaänteiden tunnistamisen lukemaan oppimisen ennustamisessa. (Pulli 2004, 15.) Lasta opastetaan usein huomaamaan sanojen samankaltaisuutta riimipariksi muodostettujen arvoitusten kautta. Arvoitusperinteeseen liittyvää materiaalia löytyykin lastenlyriikasta paljon (Suvilehto 2013, 265). Esimerkiksi Jukka Itkosen runo *Mikä se on?* on itsessään arvoitus:

Ei jalkoja, käsiä, eviä,
 ei syö puuroa, ei syö leviä.

Ei sarvia, siipiä, vatsallaan hiipijä,
 pitkä ja notkea, arvaamaton.

Arvasit oikein.

Käärme se on.

(Itkonen, Leikkihaitari.)

Yleensäkin kannattaa tutustua Itkosen eläinrunoihin, joista muistakin saa helposti rakennettua vastaavia arvoituksia. Jostakin syystä usein juuri elämiin tutustutetaan paljon lastenlyriikan arvoitusperinteellä. Myös Kirsi Kunnas arvuuttelee runossaan *Leppäkerttu*:

Hännätön, nenätön,
karvaton, korvaton,
mutta kuusi jalkaa on
sekä takki napiton,
pilkullinen, taskuton.
Mikähän se on?

Kun luit runon otsikon

tiedät: sehän on –

sehän leppäkerttu on.

(Kunnas, Tiitiäisen tuluskukkaro.)

Runojen käyttäminen arvoituksissa haastaa jo hyvin paljon lapsen ajattelua. Toisaalta niissä annetaan tietoa ja lapsi oppii kohtuullisen paljon arvuuteltavasta asiasta. Kuitenkin arvuutteluun voidaan käyttää myös pelkkiä riimipareja, joiden kautta kehitetään samalla lapsen äännetietoisuutta hänen tunnistessaan sanayhteydet kirjainmuutoksesta johtuen.

Pirkko Ilmasen, Riika Kotkan, Elina Pullin ja Johanna Venhon teoksessa *Runomatkaopas* (2019) esitellään paljon hyviä tapoja hyödyntää runoutta ja tutustua runoissa käytettyihin tyylikeinoin. Monet sen työkaluista toimivat hyvin myös varhaiskasvatuksessa. Kirjassa annetaan ohjeet esimerkiksi riimiparien tunnistamiseen kuuloaistin avulla taputuksen ja tömistyksen kautta. Alkuperäinen sana taputetaan tavutuksen mukaisesti ja lasten keksimä riimipari puolestaan tömistellään. Lasta opastetaan siihen, kuinka riimit ovat sanoja, joilta löytyy yhteinen tai samalta kuulostava loppuosa, joista syntyvät runojen loppusoinnut. (Ilmanen ym. 2019, 26.) Esimerkiksi Ahvenainen ja Holopainen puhuvat tavurytmin oppimisesta taputtamalla. Suomen kielessä paino on sanan ensimmäisellä tavulla, minkä lisäksi kieleemme kuuluu ominaisena piirteenä tavurytmi eli sanat rytmittyvät tavuiksi. Tavurytmin hallitsemista tulisi hyödyntää lukemisen ja kirjoittamisen opettamisessa, ja jo alle kouluikäinen lapsi oppiikin helposti harjoittelemalla taputtamaan sanoja tavuiksi. Tämä vaatii rytmittäjää ja sen puutteella on nähtykin olevan yhteyttä lukivaikeuksien kanssa. (Ahvenainen & Holopainen 2014, 103.) Tässäkin korostuu ajatus, että pieni lapsi oppii tekemällä ja erityisesti leikkimällä (esim. Kronqvist 2016, 19). Lastenlyriikan hyödyntämisessä lukemaan

oppimisen tukemisessa korostuukin leikillisuus. Kirsi Kunnaksen runo *Tikkalaulu* sisältää runsaasti äännetoistoa sekä loppuriimejä se soveltuu myös leikittäväksi tavuja vaikkapa kantapäillä kopistellen:

Tikka hakkaa hakkaa hikkaa hakee hakee tikkalikkaa tik tik	<i>Tavurytmin mukaisesti istuen kopistellen.</i>
nokka naputtaa	<i>Naputetaan varpaita yhteen.</i>
naputtaa ja taputtaa, kaikki kolot koputtaa	<i>Taivutetaan ristikkäin varpaita koskien.</i>
koputtaa ja hoputtaa:	<i>Naputetaan varpaita yhteen.</i>
tikkalikka likka likka	<i>Taivutetaan vuorojaloin jalat koukkuun.</i>
ala kotiis laputtaa!	<i>Kopistellaan kantapäillä.</i>
(Pikku pegasos, Kunnas.)	<i>Keikahdus selälleen ja takaisin.</i>

Lukemaan oppimista voidaan tukea myös leikkilukemisen kautta. Sillä tarkoitetaan vaihetta, jolloin lapsi lukee muistinvaraisesti hänelle aiemmin ääneen luettua kirjaa tai improvisoi tarinan. Myös tätä vaihetta kannattaa lapsella tukea. (Heikkilä-Halttunen 2015, 165-167.) Leikkilukeminen on lukemaan oppimisen luonteva osa, jossa aluksi keskeistä on kertomuksen muistaminen, johon myöhemmin yhtyy tekstin tarkempi visuaalinen havainnointi. Kyseessä on monitasoinen tiedollinen, sosiaalinen ja emotionaalinen tapahtuma ja se on erityisesti lapsen kielellistä ilmaisua monipuolisesti kehittävä prosessi. Leikkilukemisessa kielen rakenteet lujittuvat ja sanavarasto karttuvat, kun lapsi käyttää sellaista kielen rakennetta ja sanastoa, jotka eivät tavallisesti kuulu hänen arkipuheeseensa. Myös muistia harjoitetaan aktiivisesti. (Korkeamäki 2004, 301-302.)

Mielestäni myös hyvin tehdyt lorukortit tai runojen lukeminen kirjasta voivat mahdollistaa leikkilukemista, sillä niissä lapsi voi seurata ulkoa osaamaansa runoa kirjoitetusta mallista. Usein runo kertoo pienen tarinan, jonka havaitseminen ja muistaminen kehittää monipuolisesti lapsen ajattelua. Havainnoimalla runoa leikkilukemisen kautta lapsi virittyy havaitsemaan sanojen kirjoitetunkin muodon samankaltaisuuksia. Näen Nurmilaakson ajattelussa yhteyttä tähän, sillä hän tuo esiin lorukorttien monipuolista käyttöä. Hän painottaa 5-6-vuotiaden kanssa lorukorttien käytössä sanojen muotojen tunnistamista niin loppuriimien kuin alkuäänteiden osalta. Nurmilaakso tuokin esiin, että runo yleensäkin saatetaan näyttää lapselle samalla, kun se luetaan ääneen, jolloin lapsi näkee luettavan tekstin ja pystyy yhdistämään kuulemansa tekstiin. Lapsi tutustuu runoihin kirjoituksena ja tiedostaa siinä olevan oma rakenteensa ja merkityksensä. Lapsi voi nähdä tekstistä tuttuja sanoja, jolloin tietoisuus sanoista ja niiden muodostumisesta kasvaa. (Nurmilaakso 2011, 38-39.)

Näen tärkeänä, että lapsi opastetaan huomaamaan, että runoleikeissä käytetty lastenlyriikka on peräisin kirjoista. Lapselle voi tuottaa erityistä iloa löytää oma suosikkirunonsa runokirjasta. Olen hyödyntänyt runokirjoja myös niin, että jos löydän runon, josta tunnistan jonkin leikkirytmän, olen saattanut heti kokeilla sitä lapsen kanssa. Lapsi on mukana luomisprosessissa, mutta aina hän ei ymmärrä, että leikki ei välttämättä ole kirjassa valmiina. Erityisesti pienemmät lapset ovat saattaneet myös vaatia jokaiseen runoon leikkiä, jolloin ajaudutaan keskusteluun siitä, kuinka jotkut runot toimivat parhaiten luettuina ja katseltuina, vaikka tämä tutustuminen voi luonnollisesti yksittäisen lapsen kanssa tapahtua syliä tarjoten. Runouteen tutustumisen tuleekin tapahtua runoleikkien lisäksi fyysisen kirjan kautta. Sen kautta voidaan samalla lukukerralla löytää monta hauskaa uutta runoa. Ainakin isommat lapset myös kuuntelevat mielellään runonlausuntaa suoraan kirjastakin, jopa ilman kuvia, kunhan aikuinen vain muistaa eläytyä lukemaansa.

Satu Grünthal (2017) tuo esiin runokirjojen visuaalista sisältöä. Maailman muuttuminen yhä visuaalisemmaksi näkyy runokirjoissakin kuvituksen korostumisena. Runokirjoissa kuvituksen tehtävänä on harvoin vain kuvittaa tekstiä, vaan se näyttää, vaikuttaa ja kertoo tarinaa monin tavoin tekstin rinnalla ja yhteistyössä sen kanssa. Nykyisten runokuvakirjojen kuvitus on värikästä, kekseliästä ja runsasta ja se sisältääkin usein huumoria ja hauskoja yksityiskohtia. Runot voivat asettua osaksi maisemaa ja miljöötä, runot ja kuvitus sulautua yhdeksi tai runo piirtyä osaksi kuvaa. Runous, jossa teksti muodostaa piirroksen linjat, on lajiltaan kuvarunoutta ja myös sen merkitys uudessa lastenrunoudessa on perinteistä laajempi. Runo saattaa sijoittua kuvaan rinnakkain tai lomittain, olla perinteisesti asemoitua tai piirtää jonkin kuvan yksityiskohdan. Merkityksellistä on myös typografia ja tekstin kirjasinlaji. Uusien runokirjojen visuaalinen ilme koostuu useiden elementtien yhteispelistä. (Grünthal 2017, 54-56.)

Nurmilaakso (2011, 39) korostaa kuvien merkitystä myös lorupussien korteissa. Lorupussit ovat hyvää käyttötavaraa varhaiskasvatuksen arjessa, kun kaikkia runoja ei kuitenkaan, varsinkaan kiireisessä tilanteessa, voi muistaa ulkoa. Lorupussit voidaan koostaa erilaisten aihepiirien pohjalta syventyksen myös niiden kautta kulloinkin käsittelyssä olevaan aiheeseen tai teemaan. Lorukortin kuvan yhdistyessä lapsen mielessä tiettyyn runoon, ajatukset jäsentyvät ja käsitteiden väliset suhteet tarkentuvat. (Nurmilaakso 2011, 39.) Toisin sanoen lapsi alkaa tunnistamaan runossa sanotun yhteyden kuvaan. Vähitellen lasta alkaa kiinnostaa myös, miltä jokin tietty sana näyttää kirjoitettuna. Nurmilaakso painottaakin konkreettisen materiaalin käyttöä erityisesti alle kolmevuotiaiden lasten kanssa, sillä kielellisten taitojen lisäksi lasten havainto- ja keskittymiskyky kehittyvät. Materiaali ohjaa lapsen havaintoja ja keskittyminen kohdistuu vain yhteen asiaan. Nurmilaakso tuo esiin

kuitenkin tärkeän huomion, että käytettyjen kuvien tulee olla tuttuja asioita. Erityisen tärkeänä pidän hänen näkemystään siitä, että aikuisella pitää lastenlyriikkaa hyödynnettäessä olla lapsenmielinen, höpsöttelevä asenne ja lämmin äänensävy. (Nurmilaakso 2011, 39.)

Samoin kuin kaikkea kirjallisuutta myös lastenlyriikkaa tulisi käyttää monipuolisesti. Itse pidän käyttörunoissa hyvänä sääntönä, että hyödyntää sellaista runoutta, josta aikuinen nauttii myös itse. Samoin lasten kohdalla tärkeää on, että viihdytään runon parissa. Esimerkiksi Aidan Chambers tuo esiin, kuinka lukemisessa on kyse myös muun muassa mielialasta ja siitä paljonko on aikaa (Chambers 2014, 13). Lastenlyriikalla onkin se etu, että sen lukemisessa on kyseessä ajalliselta kestolta lyhyt tapahtuma, johon löytyy mahdollisuuksia arjesta jatkuvasti, kun mahdollisuuden vain huomioi. Runot ovat usein myös huumoririkkaita, ne kiehtovat kielellään ja rytmillään, ne voivat sekä opettaa että auttaa vaikkapa tunteiden käsittelyssä. Tästä johtuen niiden parissa viihtyy hyvin niin lapsi kuin aikuinenkin. Mahdollisuuksia voidaan korostaa runoleikkien avulla. Samaa runoa voidaan myös toistaa usein ja sama runoleikki kannattaa leikkiä kerrallakin peräkkäin monesti.

Aikuinen voi myös kehittää runoja joko itse tai yhdessä lapsen kanssa. (Lammi 1981, 64.) Onkin tärkeää säilyttää avoimuutta lapsen omalle riimittelylle ja rohkaista lasta tähän esimerkiksi muistiin merkitsemällä. Lapsi, joka on saanut kokemuksia aikuisen lastenlyriikan käytöstä, innostuu helposti myös omaan riimittelyyn. Tätä tuo esiin myös esimerkiksi Päivi Heikkilä-Halttunen, joka näkee lasten itse keksimät runot osana lastenrunoutta. Lapset leikkivätkin hänen mukaansa jo varhain kekseliäästi riimeillä, jos heille annetaan siihen mahdollisuus. Hassut riimit lisäävät kykyä tehdä kielellisiä oivalluksia sekä kielen erilaisten käyttötapojen ymmärrystä. (Heikkilä-Halttunen 2015, 156.) Kuuntelutaidon ohella hyvä puhumisen taito tarjoaa perustaa lukemaan ja kirjoittamaan oppimiselle. Myös riimittely kehittääkin puhetaitoa. (Hakamo 2011, 8.) Elina Pulli opastaa yhteen tapaan, jonka avulla lasta voidaan rohkaista luomaan omia runoja. Hän kehottaa hyödyntämään lasten kanssa samantyyppistä työmuotoa kuin sadutus, ja kysymään lapselta listausta johonkin valitsemaansa aiheeseen liittyvistä asioista. Lasta tulee rohkaista sanomalla, että runossa pieni asia voi olla merkityksellinen. Lasta tulee myös opastaa siihen, että runossa tulee näkyä kaikki aistit eli miltä asiat tuntuvat omassa kehossa tai mielessä, miltä ne kuulostavat, näyttävät, tuoksuvat tai maistuvat. Samoin kuin sadutuksessa, aikuinen kirjaa runon lapsen kertomasta. (Pulli 2019, 18.)

Yleensä lastenlyriikan käyttö varhaiskasvatuksessa on tärkeää myös siinä mielessä, että muuten runouteen lajina tutustuminen voi jäädä vaillinaiseksi. Runoutta pidetään vaikeana ja sen koetaan vaativan erityistä erittelyn ja tulkinnan taitoja (Grünthal 2016, 9). Grünthal puhuu tässä aikuisille

suunnatusta runoudesta, mutta kuitenkin myös tässä mielessä lyriikkaan tutustuminen lähtee jo lapsuudesta sillä, kun lapsi on pienestä saakka päässyt osalliseksi runouden kielestä, on hänen helpompaa tutustua runouteen myös myöhemmissä vaiheissa. Toisaalta esimerkiksi Kirsi Kunnas korostaa, kuinka lapsen kokemus runosta on kokonaisvaltainen ja hän siten tajuaa aikuista paremmin muodon ja sisällön ykseyden (Kunnas 1996, 46). Lastenlyriikkaan tarttuminen voi vaatiakin rohkeutta nimenomaan aikuiselta, mistä johtuen olisikin tärkeää tunnistaa lastenlyriikan merkityksellisyys jo varhaiskasvatuskäisen lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lastenlyriikkaan ja sen hyödyntämiseen kuuluu kiinteänä osana leikki ja leikkisyys. Tämä ajatus on ollut taustalla aika lailla kaikilla esiin nostamillani kirjoittajilla, vaikka se on välillä saattanut kadota kaiken sen alle, mitä lastenlyriikan käytöllä voidaan saavuttaa. Kuitenkin alun perin kaikessa täytyy lapselle syntyä kiinnostus lastenlyriikkaa kohtaan eli hänen tulee viihtyä sen parissa. Lapsen kiinnostus lastenlyriikkaan on luontaista, koska sen muoto vastaa lapsen omaa ajattelua. Lastenlyriikan lähtökohta on kielellisessä leikkelyssä, jota voidaan myös tukea kehollisesti liittämällä runoihin toimintaa kuten sylittelyä, silittelyä, köröttelyä tai erilaisia liikkeitä. Lastenlyriikassa lapsi on myös itse huomion kohteena niin lyriikan sanaston kuin katseen, kosketuksen ja vuorovaikutuksenkin kautta.

Lastenlyriikkaan on aina kuulunut läheisyys. Varhaiskasvatuksessa perushoidolliset tilanteet mahdollistavat samankaltaisen lastenlyriikan käytön kuin kotona vanhempien kanssa ja loruperinteessä yleensäkin. Varhaiskasvatuksessa voidaan tällaisissa tilanteissa tarjota lapselle yksilöllistä huomiota, aktivoita hänen liikeratojaan kosketuksen kautta, viihdyttää niin kielellä kuin leikeillä, joihin sisältyy turvallinen yllätyksellisyys. Isompien lasten kanssa runoja voidaan käyttää paremmin myös isomman ryhmän kanssa itse liikkuen. Kuitenkaan isommakaan lapsen kanssa ei tule unohtaa sylin merkitystä, vaikka entistä enemmän runoleikeissä korostuvatkin kokonaisvaltaiset ja kehonhallintaa sekä motorisia taitoja kehittävät liikkeet. Liikkumiseen lastenlyriikkaa voidaan yhdistää monin tavoin niin lapsen ja aikuisen kahdenkeskisten hetkien kuin koko ryhmän toiminnan kautta. Runon rytmiin voidaan tutustua marssien, taputtaen ja tömistellen tai toisaalta koko kehoa hyödyntäen. Runoleikkejä voidaan yhdistää niin tuokioihin kuin vapaaseen leikkiin ja niissä voidaan aktivoita kehon eri osia tai harjoittaa ikäkaudelle tärkeitä motorisia taitoja. Lastenlyriikkaa voidaan hyödyntää myös niin tilanteiden rauhoittamiseen kuin lapsen rentouttamiseen.

Kieli on kaiken toiminnan edellytys. Lastenlyriikan kautta lapsi saa erilaista kielellistä nautintoa kuin arkipuheesta. Sen kautta lapsi tutustuu kielen musikaaliseen luonteeseen. Kun lastenlyriikkaa käytetään aktiivisesti lapsen arjessa, toistaen riittävästi samoja runoja, mutta myös varioiden, lapsi kiinnostuu pilkkomaan kieltä osiin eli lapsen kielellinen tietoisuus kehittyy. Lastenlyriikan avulla voidaan myös suoraan tukea tätä kehitystä ohjaamalla lapsia etsimään riimipareja, käyttämällä taputusta tai koko kehoa tavutuksessa, kiinnittämällä huomiota toistuviin alkuäänteisiin ja monin muin tavoin. Myös runoleikkien kautta lapsi tutustuu luontevasti runojen rytmiin ilman, että

lastenlyriikan viihdytyksellinen arvo kärsii. Kielellisen tietoisuuden kehitys on myös osa lukemaan oppimisen varhaisen vaiheen edellytyksiä ja lastenlyriikkaa voidaan hyödyntää myös lapsen lukemisen oppimisen tukemisessa jo varhaiskasvatus- ja vauvaikäisestä lähtien. Samoin lastenlyriikka kehittää lapsen muistia ja havainnointia, jotka nekin ovat merkityksellisiä myöhemmälle lukemaan oppimiselle.

Lapsi kehittyy yksilöllisesti ja samoja lastenlyriikan hyödyntämisen menetelmiä voidaan käyttää eri ikäisten kanssa lapsen kasvua ja kehitystä tukien niin kielellisen, motorisen kuin emotionaalisen kehityksen osalta. En ole halunnut liiaksi korostaa tiettyjä kehitysvaiheita, vaikka toisaalta niitä oli tärkeä tuoda jossakin määrin esiin. Samoin useat tutkijat painottavat menetelmiään lastenlyriikan käytössä tiettyyn ikäkauteen vertautuen. Tämä on aiheuttanut opinnäytetyössäni tiettyä epäjohtonmukaisuutta painottaessani enemmän tietyn henkilön tai tiettyyn teemaan liittyvää jaksotusta, mikä on johtanut siihen, että esittelyni eivät etene kehitysvaiheittain tai lapsen ikäluokittain. Haluankin korostaa, että vaikka tietyt menetelmät painottuvat enemmän esimerkiksi vauvaikäisellä tai vastaavasti kouluikää lähestyvällä lapsella, useimmiten kaiken ikäiset lapset hyötyvät kaikkien esiteltyjen lastenlyriikan menetelmien hyödyntämisestä. Eri kehitysvaiheet kuitenkin vaikuttavat siihen, millä tapaa lapsi on virittäytynyt lastenlyriikan käytölle. Opinnäytteeni perusajatus on kuitenkin siinä, että kaikki lähtee jo vauvaikäisestä ja sylistä. Olen rakentanut opinnäytetyöni myös niin, että siinä nousevat esiin erilaiset runot ja niiden hyödyntämistavat ajatuksella, että lastenlyriikkaa tulee hyödyntää monipuolisesti. Runojen kokoamiseen olen hyödyntänyt erityisesti runokokoelmia ajatuksella, että aikuiselle, joka mahdollisesti on vasta tutustumassa lastenlyriikkaan, kokoelmat tarjoavat hyvän mahdollisuuden saada kuvaa runouden moninaisuudesta ja näin on mahdollista löytää itselle parhaiten käyttöön soveltuvia runoja.

Opinnäytetyöni on luonteeltaan tarkasteleva ja olen kirjoittanut sen paremminkin teoriakirjallisuuden kanssa keskustellen. Toteavammalla tutkimusotteella siitä olisi ollut mahdollista rakentaa tietopakettia varhaiskasvatuksen käyttöön, mutta oma tavoitteeni oli paremminkin avata lastenlyriikan käytön moninaisuutta. Halusin tuoda esiin, kuinka lyriikan käyttöön nähdään monipuolisia hyötyjä, joita saadaan niin lyriikan muodon ja kielen kuin siihen yhdistettyjen toimintojen kautta. Lastenlyriikka toimii lasten kasvun ja kehityksen tukemisessa sellaisenaan luettuna, leikittynä ja myös tarkasteluun pilkottuna. Hyötyjä voidaan saavuttaa niin lapsen fyysisen kehityksen kuin kielen kehityksen tukemisessa, mutta se kytkeytyy myös lapsen kognitiiviseen ja emotionaaliseen kehitykseen, jotka jätin omassa tarkastelussani vähemmälle huomiolle, koska niitä ei myöskään tarkastelemassani kirjallisuudessa nostettu niin vahvasti esiin. Tarkastelussa olisi ollut

mahdollista erottaa teemaksi myös lastenlyriikan käsittely leikkinä, mikä kuitenkin on työssäni koko ajan taustalla. Samoin enemmän olisi voinut käsitellä lastenlyriikan hyödyntämistä opetusvälineenä.

Työtä voisi jatkaa pidemmälle koostamalla siitä varsinaisen tietopaketin varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Olen kuitenkin nostanut työssäni esiin kirjoittajia ja teoksia, joissa on hyvin paljon valmista materiaalia, jota voidaan varhaiskasvatuksessa hyödyntää. Oma opinnäytetyöni toimiikin johdatuksena näiden teosten pariin. Elina Pulli ja Pirkko Karvonen tuovat kirjoissaan esiin erilaisia tapoja lastenlyriikan käytöstä oppimisen tukemisessa liikkumisen yhteydessä. Runoleikkejä löytyy Anna Anttosen ja Kati Inkalan teoksesta *Riimikissa kikattaa* ja samoin lastenrunoilijoista Eppu Nuotio, Elina Pulli ja Hannele Huovi ovat yhdistäneet runoihinsa leikkiä. Pirkko Ilmasen, Riika Kotkan, Elina Pullin ja Johanna Venhon *Runomatkaopas* esittelee myös omalta osaltaan moninaisia tapoja hyödyntää lastenlyriikkaa ja matkata runouden pariin.

LÄHTEET

Aerila, J-A. & Kauppinen, M. 2019. Sytytä lukukipinä. Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Ahvenainen, O. & Holopainen, E. 2014. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita. Jyväskylä: Special Data Oy.

Alanko, A-L. Lastenruno kansan kasvattaa. Teoksessa Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 32-36.

Anttonen, A. & Inkala, K. [2018]. Runoriemua ja korvaamattomia kohtaamisia – Kokemuksia vauvasanataiteesta oululaisessa Valveen sanataidekoulussa. Teoksessa Ekström, N., Puikkonen, E. & Suoniemi, K. (toim.) Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Kirjan talo – Bokens hus ry. 8-26.

Chambers, A. 2014. Böcker inom och omkring oss. Gilla Böcker.

Coats, K. 2013. The Meaning of Children's Poetry: A cognitive Approach. International Research in Children's Literature 6.2, 127-142.

Ekström, N., Puikkonen, E. & Suoniemi, K. [2018]. Johdanto. Teoksessa Ekström, N., Puikkonen, E. & Suoniemi, K. (toim.) Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Kirjan talo – Bokens hus ry. 5-6.

Grünthal, S. 2003. Lastenrunon linjoja 1980- ja 1990-luvuilla. Teoksessa Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 240-247.

Grünthal, S. 2016. Lukijalle. Teoksessa Grünthal, S. (toim.) Säkeilyvaara. Runouden käyttöopas. Helsinki: WSOY. 9-10.

- Grünthal, S. 2017. ”Herätkää! Tahdon säpinää!” Lastenrunous 2000-luvulla. AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti, 2017(1), 54-67. Saatavissa: <https://doi.org/10.30665/av.66193>. Viitattu 1.10.2019.
- Hakamo, M-L. 2011. Puhekuplia. Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Lasten Keskus.
- Havaste, P. 2004. Hannele Huovi. Teoksessa Havaste, P. (toim.) Miten minusta tuli lasten- ja nuortenkirjailija. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu. 8-18.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2015. Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33. Jyväskylä: Atena.
- Heinonen, S-L. 2001. Kuulen runon sykkivän. Teoksessa Suojala, M. & Karjalainen, M. (toim.) Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus.123-140.
- Helenius, A. 2004 Leikin syntymäsijoilla. Teoksessa Piironen, L. (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 14-21.
- Helenius, A & Korhonen, R. 2016. Leikin ensi askeleita. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 68-77.
- Helenius, A & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, A & Lummelahti, L. 2018. Varhaiskasvatus. Perusteita. Helsinki: BoD – Books on Demand.
- Hosiaislouma, Y. 2016. Kirjallisuusoppi. Aapisesta äänirunoon. Helsinki: Avain.
- Ilmanen, P. 2019. Runon sylissä on suojassa, etäällä ja läsnä. Teoksessa Ilmanen, P., Kotka, R., Pulli, E. & Venho, J. Runomatkaopas. Harjoituksia ja työpajoja lapsille. Tallinna: Aviador Kustannus. 12-13.

Karasma, K. 2013. Sana-akrobatiasta huvia ja oivallusta. Teoksessa Karisma, K. & Suvilehto, P. (toim.) Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma. Helsinki: Avain. 259-263.

Karvonen, P. 2002. Hyppää pois! Lapsen motoriikan arviointi ja kehittäminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Karvonen, P. & Rikkola, L. 2006. Lukuleikkitaikoja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Karvonen, P. 2009. Tarinan kertojat. Iloa ja leikkiä kieleen, liikkumiseen ja laskemiseen. Erilaisten oppijoiden liitto. Jyväskylä: Gummerus.

Karvonen, P. 2011. Pienten leikit. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kela 2019. Ensikirja – Äitiyspakkaus 2019. Saatavissa: <https://www.kela.fi/aitiyspakkaus-2019/-/blogs/ensikirja>. Viitattu 25.11.2019.

Keränen, V., Juutinen, J. & Estola, E. 2017. Kosketus päiväkodin kasvattajien kertomuksissa. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti 6(2), 249–269. Saatavissa: <https://jecer.org/wp-content/uploads/2018/05/Keranen-Juutinen-Estola-issue6-2.pdf> Viitattu 1.10.2019.

Korkeamäki, R-L. 2004. Hylakahvia sokerista, perunoita ja omenia kirjainpalikoista – kirjoitetun kielen löytöretkellä. Teoksessa Piironen, L. (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 300-313.

Korolainen, T. 2001. Tuulen sello soittaa jo. Runo hengittää maailman tahdissa. Teoksessa Korolainen, T. (toim.) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 89-105.

Koski, M. 2003. Lastenrunojen hakemisto 1. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Koski, M. 2008. Katsaus lastenlorujen perintöön. Teoksessa Koski, M. (toim.) Västäräkki vääräsääri ja yli 600 muuta suomalaista lastenlorua, kansanrunoa ja hokemaa. Hämeenlinna: Karisto Oy. 7-13.

Kronqvist, E-L. 2016. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 13-30.

Kunnas, K. 1996. Runon taika. Teoksessa Jokipaltio, J. (toim.) Sadun voimat 1. Lapsi tuo sadun tullessaan. Jyväskylä: Maaseudun Sivistysliitto. 45-47.

Lampi, I. 1981. Lorusta lukuhetkeen. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Lipponen, U. 2001. Kansanomainen viihdytys ja hoivaperinne. Teoksessa Suojala, M. & Karjalainen, M. (toim.) Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus. 86-122.

Lähteenlahti, O. [2018]. Muisteluni mukaan – Seniorisanataiteen menetelmiä ja mahdollisuuksia. Teoksessa Ekström, N., Puikkonen, E. & Suoniemi, K. (toim.) Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Kirjan talo – Bokens hus ry. 71-82.

Nurmilaakso, M. 2011. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 31-41.

Pulli, E. 2001. Opi liikkuen, liiku leikkien. Liikuntaa esiopetukseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Pulli, E. 2004. Loruloikkaa! Liikkumaan innostavia loruja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Pulli, E. 2007. Temppuja taaperoilta. Liikuntaleikkejä 1-3-vuotiaille. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Pulli, E. 2017. Liikkua, leikkiä ja luoda. Liikuntaideoita varhaiskasvatukseen. Lasten keskus.

Pulli, E. 2019. Sadutuksesta runotukseen tai lorutukseen. Teoksessa Ilmanen, P., Kotka, R., Pulli, E. & Venho, J. 2019. Runomatkaopas. Harjoituksia ja työpajoja lapsille. Tallinna: Aviador Kustannus. 18-19.

Pönkkö, A. & Sääkslahti, A. 2017. Liikuntapedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Jaakkola, T., Liukkonen, J. & Sääkslahti, A. (toim.) Liikuntapedagogiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus. 486-504.

Salo, S. & Tuomi, K. [2008] Hoivaa ja leiki. Vauvan ja vanhemman vuorovaikutus. Psykologien kustannus Oy.

Sarmavuori, K. 2011. Opi ja ohjaa lukemista. Avain.

Suojala, M. 2001 Kasvua kirjan kanssa. Lukeminen ja riittäminen alle kolmevuotiaan kehitystä tukemassa. Teoksessa Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. (toim.) Elämysten alkupuolilla. Lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen. Helsinki: Finn Lectura. 64-72.

Suvilehto, P. 2013. Teematarjottimet nousivat 2000-luvun lastenrunokirjoihin. Teoksessa Karisma, K. & Suvilehto, P. (toim.) Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma. Helsinki: Avain. 264-269.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Saatavissa verkossa: oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu 1.10.2018.

Runot:

Heikkilä, P. 2007. Mäkin makiikkaa. Kuvittelukirja. Helsinki: Lasten Keskus.

Huovi, H. 1995. Vauvan vaaka. Leikkirunoja ja runoja vauvoille. Louhi, K. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huovi, H. 2019. Hiiri mittaa maailmaa. Valitut lastenrunot 1979-2019. Warsta, E. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Itkonen, J. 2011. Leikkihaitari. Valitut lastenrunot 1986-2010. Jaatinen, S. (toim.) Pikkujämsä, M. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Itkonen, J. 2013. Keinuhevosen kengittäjä. Runoja vauvakotiin. Pikkujämsä, M. (kuv.) Helsinki: Kirjapaja.

Karvonen, I. 2016. Hupsuja hassuja hipsukkatassuja. Jormalainen, E. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Korolainen, T. 2018. Taivasta hipoo hännänpää. Valitut runot 1990-2018. Talvitie, V. (kuv.) Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Kunnas, K. 2000. Tiitiäisen tuluskukkaro. Louhi, K. (kuv.) Helsinki: WSOY.

Leijona se venytteli. 100 vuotta suomalaista lastenrunoutta. Korolainen, T. & Tulusto, R. (toim.) Hurme, M. (kuv.) Helsinki: Lasten Keskus.

Mariska 2018. Määt ja muut. Runoja eläimistä ja ihmisistä. Niemensivu, R. & Ravantti, A. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Nuotio, E. 2005. Silkkipaperitaivas. Rakastamisrunoja vauvoille. 2.painos Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Nuotio, E. 2012. Matkalla tullaan suuremmiksi. Valitut runot 1995-2012. Penna, V. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Pikku Pegasos. 400 kauneinta lastenrunoa. 1994. 14. painos. Helakisa, K. (toim.) Svärd, J. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Pispa, K. 2007. Prinssi pipariksi. Warsta, E. (kuv.) Porvoo: WS Bookwell Oy.

Pulli, E. 2011. Loruttele sylitellen. Bast, T. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Riimikissa kikattaa. Runohetkiä pienille. 2013. Anttonen, A. & Inkala, K. (koonneet) Pertamo, K. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Ruohonen, L. 2016. Yökyöpelit/Allakka pullakka. 2004 ja 2008 ilmestyneiden kirjojen yhteisnide. 4. tarkistettu painos. Kallasmaa, E. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Sandelin, A. 2019. Jos olisin sammakko. Runoja. Ruohonen, L. (suom.) Pertamo, K. (kuv.) Hämeenlinna: Karisto Oy.

Suomen lasten runotar. 1994. Helakisa, K. (toim.) Lumme, L. (kuv.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.